

ad - 33334, II, L, C, 1

II
2, 33.334
C

ZGODOVINA
deželne

IVILNE BÔLNICE

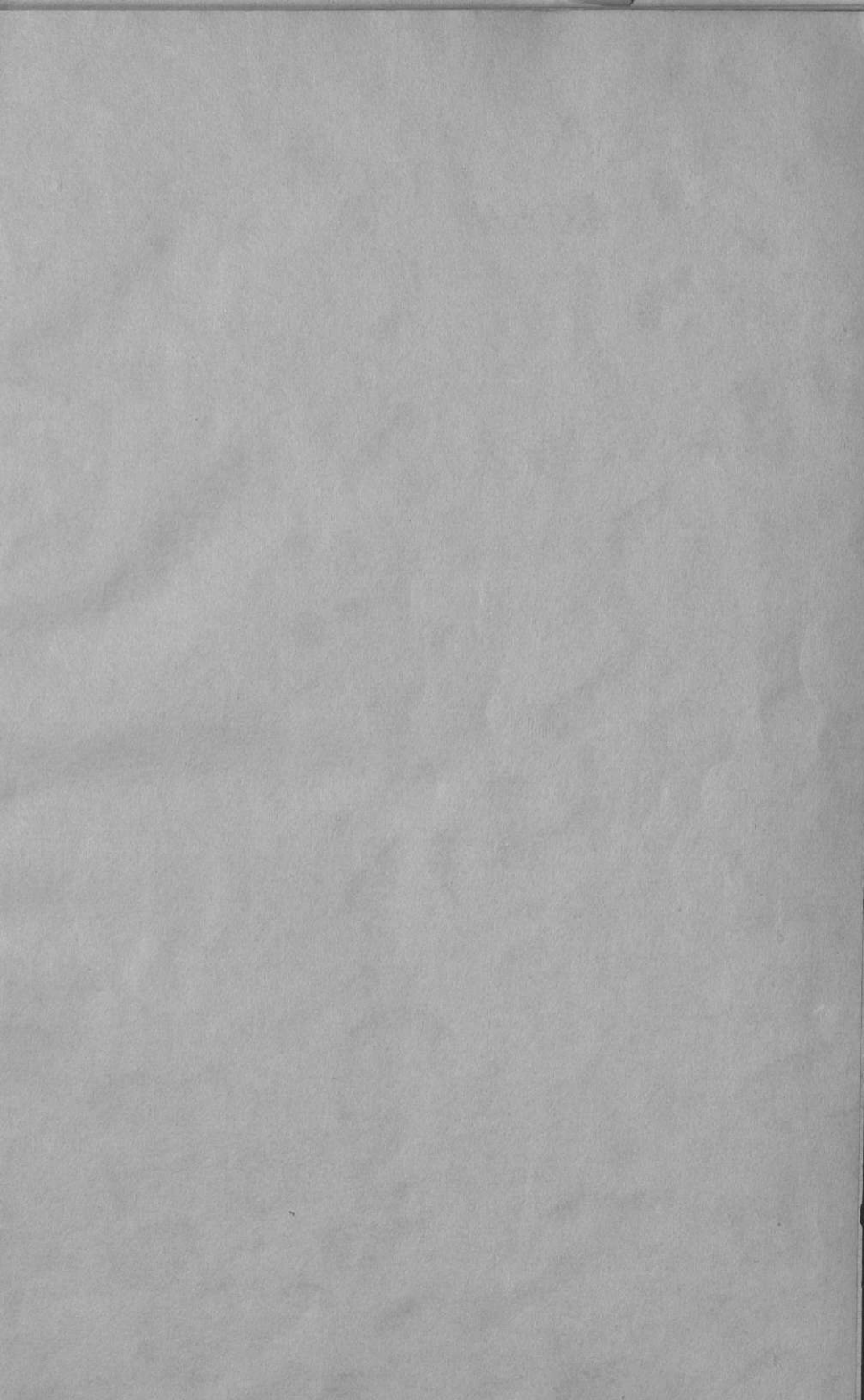
Ljubljani.

Po naročilu deželnega odbora krajskega
sectavi.

P. pl. RADICS.

LJUBLJANA 1887.

Saloni deželni odbor krajski.

ZGODOVINA DEŽÉLNE CIVILNE BÓLNICE

v

→ LJUBLJANI. ←

Po naročilu deželnega odbora kranjskega

sestavil

P. pl. Radics.

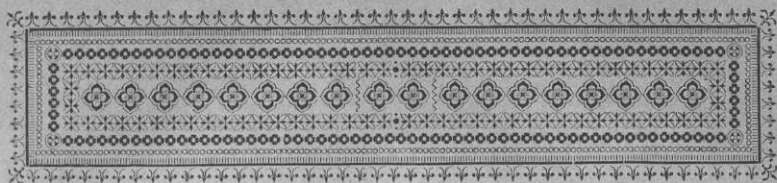
V LJUBLJANI, 1887.

Založil deželni odbor kranjski. — Tisek J. Blasnikovih naslednikov.

33334

ILC

Po Najvišjem ukrepu dné 19. junija l. 1786. posvetil je cesar Jožef II. nekdanji avguštinski samostan v Ljubljani bólničinim namenom ter določil, da se izrôči usmiljenim bratom. Od tačas se je to poslopje vpotrebljalo za bólnico in l. 1861. prevzela je je v oskrbovanje svoje dežela. Stolétnica tega zdravstvenega zavóda se je dné 20. junija l. 1886. praznovala slovesnim načinom. V spomin te slavnosti in ker bode tudi poznejšemu rôdu zanimivo znati, kako se je bólnica tekom stoletnega obstanka svojega razvijala in vzrasla do sedanje razširjenosti svoje, naročil je dežéltni odbor po predlogu voditeljstva dežélskih dobrodélnih zavódom kranjskemu historiku Petru pl. Radicsu, da preišči historične date, tičóče se bólnice ljubljanske. Le-tá je po izvornih aktih sestavil navzočno „Zgodovino dežélne civilne bólnice v Ljubljani“, slavni dežéltni zbor kranjski pa je v deveti seji dné 8. januarija l. 1887. ukrénil, da se ta spomenica natisni v slovenskem in nemškem jezíci.

Dežéltni odbor, zvršujé to nalogo, izroča javnosti delo, katero utegne vzbujati zanimanje ne samó po do-

movini, temveč tudi po širših krogih, in ki dokaže, kako je deželna kranjska od dôbe prevzetja tega bolniškega zavóda v deželno upravo milosrčno skrbela za potrebne zboljšáve, nove napráve in razširjáve, da kolikor móči zadošćuje sanitarnim in humanitarnim zahtevam.

V Ljubljani, dné 10. majnika l. 1887.

Od deželnega odbora kranjskega.

Uvod:

Kako je bilo z bólnicami po Kranjskem, predno
se je ustanovila civilna bólnica ljubljanska.

Poročilo govori, da nam je iskati najstarejše humanitarne ustanovitve domovinske v XI. veku. L. 1041. je namreč nekov bogat meščan in trgovec ljubljanski, imenovan Peter Berlach — svojskih imen ne izpreminjamo — kateri, po kronike besedah „ni imel svojega zaróda, ustanovil Ljubljani sirotišče, ostavivši v to svrhu vse imetje svoje. Takóve siróte so v tej hiši vzgajali dóbremu in kadar so nekoliko odrasle, dajali so jih učít se rokodelstvu, do katerega je imela katera veselje.“¹⁾

Ne stoprav l. 1237., kakor se je mislilo doslej, temveč že deset let prej (1228. l.)²⁾ dokaže se iz listín lahko ustanovitev hiše nemških redovnikov, in nemškim vitezom-redovnikom na Kranjskem je bilo najprej izročeno oskrbovanje bolníkov. Zabeleženo je, da so nemški redovniki l. 1280. zamenjali nekoliko posestev z ljubljanskim meščanom Nikolajem Porgerjem ter zgradili v Ljubljani³⁾ bólnico za góbovce („Leprosen-Spital“), in ta ustanovitev je bila kakor po drugod tudi tukaj posledica križarskih vojskâ.

Ob véliki cesti Alp sta bila hospicij za potnike v špitaliči v kámníškem okraji „Bocksruock“ (Novi Dol, okraj Kamnik) 1228.l.⁴⁾ in bólnica v Kamniku mestu samem l. 1232. tam, „kjer je pri cerkvi svete Bogorodíce stala bólnica že prej.“⁵⁾

Kar se dostaje zdravstvenega razmerja, hvaliti nam je res srednji vek, kadar so povsodi napravljali kopališča, in takisto je tudi stólno mesto dežele kranjske že okoli l. 1250.

¹⁾ Valvasor, Ehre des Herzogthums Krain XI. str. 709.

²⁾ Urkunden und Regestenbuch des Herz. Krain von Fr. Schumi II. 1. str. 38. šte. 51.

³⁾ Mittheil. d. hist. Ver. f. Krain 1860 str. 97.

⁴⁾ Schumi, I. c.

⁵⁾ Schumi, I. c. II. 1. 59.

imelo kopališče svoje po vzgledu drugih mest, kajti tega leta je vojvoda Ureh koroški podaril benediktinskemu samostanu v Górenjem Grádu na Štajerskem — sedaj dotacijski graščini škofijstva ljubljanskega — neko hišo v Ljubljani s kopališčem vred. ¹⁾

V XIV. veku je videlo stólno mesto Kranjske, kako je vzrasel dobrodélen závod, katerega sad se uživa še denašnji dan, in to je meščanska bólnica.

Ta ustanova je delo Elizabete, kraljice ogrske, hčere poljskega kralja Vladislava I. in zvršila se je l. 1345. Elizabeti, soprogi Karla Roberta, kralja ogrskega, sina Karla Martela, umrl je l. 1342. sprog in po smrti njegovi je potovala v Neapolj skozi Ljubljano; tačas je tudi položila osnovni kamen omenjeni pobožni ustanôvi, ki je tekom časa vzrasla do sedanjega meščansko-bólniškega zaklada. Prvotna ustanôva kraljice Elizabete pa je bil óni del sedaj tako prostráne in meščanska bólnica nazivane zgradbe, kjer je stala tekar pred nekaterimi desetletji opuščena in v trgovske prostore prezidana cerkev sv. Elizabete. ²⁾

Turki, kateri so v XVI. veku češče in češče prihajali „strašilno vasovát“ na Kranjsko, pustili so tukaj krvave „spomine“ že nekolikokrat početkom XV. veka, tako l. 1408., 1416. in 1431., kadar so prihruméli v Rudolfovo (Novo Mesto) in od koder jih je mogla zapoditi v bég samó vojska iz Ljubljane na pomoč odposlana. ³⁾

Posledica pričetih turskih bôjev so bile kužne bolezni, razplójene po deželi, zato se je l. 1453. postavila v okolici ljubljanski bólnica za okužence; ta bólnica je stala v obližji denašnjega Rožnika in imenovali so jo ljudje bólnico „za posebne betéžnike“ („Sundersieche.“) ⁴⁾ Závod za jednake namene je stal še l. 1499. pri Kamniku na cesti ónikraj Nevelj, takisto tudi imenovan „das sunder Siechenhäusel.“ ⁵⁾

Prav tako so turski pohodi bili vzrok, da se je zgradila bólnica v Metliki, katero je l. 1493. zeló povzdignil in ji dohodke pomnožil gosp. Andrej Hohenwart, (bivši „stotnik v Metliki.“) ⁶⁾

¹⁾ „Das Benediktinerstift Oberburg von I. Orožen“ str. 40.

²⁾ Joh. Steska: „Die Bürgerspitalstiftung in Laibach.“ Mitth. d. hist. Ver. f. Krain 1854 str. 25. in dalje.

³⁾ Gledi moj spis: „Die Einfälle der Osmanen in Steiermark, Kärnthen und Krain im XV. und XVI. Jahrhundert.“ Oest. milit. Zeitschrift 1864 str. 34.

⁴⁾ Musealheft 1866 (Lueger Lehenbuch).

⁵⁾ Listina zgodovinskega društva kranjskega.

⁶⁾ Valvasor, XI. str. 385. in dalje.

Kopališča so se tačas po deželi množila, kajti poleg kopéli („Nider Padstuben“) v Ljubljani pri samostanu pod sv. Nikolajem (zatorej blizu denašnjega gimnazijskega poslopja) je bila l. 1466. še druga kopálnica „in dem Werd zwischen dem Wasser;“¹⁾ v Kamniku l. 1478. cesar Friderik III. podarja mestu v last kópel „am Gries“,²⁾ ki je stala nasproti sedanjih toplíc gospodov Praschnikerja in Keclja na kraji denašnjega mestnega lésnega skladišča; v Loki so okoli l. 1431. imeli v zakúpu mešcanje kopališče od lastnikov graščinskih, freisinških škofov.³⁾

V plačilo svojih trudov pri osvobájanji krščanskih sužnikov iz turskega ujetništva je dobil židovski ranocélnik Mihael od cesarja Friderika III. milostno pravico, da je opravljal pôsel svoj po Štajerskem, Koroškem in Kranjskem.

Vendar skoraj so stanóvi kranjski obrnili pozornost svojo na zdravstveno razmerje dežele naše, kajti že l. 1516. nahajamo deželnega medika drja. Jakopa pl. Folterja,⁴⁾ in nekoliko let pozneje, l. 1530. uredila je dežela sanitarne stvari tako, da je vzela v službo na troške svoje dva doktorja ter vsakemu določila po 100 cekinov letne plače; prevzela je tudi nadzorstvo o lekárnah.⁵⁾

A sredi XVI. veka je cesar Ferdinand I. v Ljubljani ustanovil cesársko dvorno bólnico, ki se je vzdržavala dvesto let, vendar se ji je v tem odločil namestu prvotnega drug prostor.

S cesárskim ukazom na Dunaji dné 29. oktobra l. 1555. povedal je Ferdinand kraj rimski, ogrski, češki itd., da ga je volja „ljudstvu sploh na prid in užitek kakor po mnogih drugih krajih, takisto tudi v našem ljubljanskem mestu na Kranjskem postaviti novo bólnico“, in svetoválci njegovi so mu priporočali, „da tukaj v Ljubljani za to ni boljše prilike nego samostan avguštinskega redú pri sv. Jakopu, (kjer stojí sedaj redút), kateri dan na dan propada in se zakopava v dolgóve, zaradi česar bodedo omenjani samostan z vsemi dohodki prevzeli v svoje roke in samostanske ljudi odškodovali po drugi poti.“ Tako se je tudi zgodilo in šentjakopski ljubljanski avguštini so prišli k sv. Jakopu „am

¹⁾ Archiv für Kunde öst. Gesch.-Quellen herausg. v. d. kais. Akad. d. Wiss. in Wien X. 1. str. 435.

²⁾ Dimitz, Gesch. Krains I. str. 307.

³⁾ Dr. R. v. Zahn, Mitth. d. hist. Ver. f. Krain 1859. (Privilegienbuch der Stadt Laibach).

⁴⁾ Dež. arhiv v Ljubljani

⁵⁾ Landtagsprot. I. v dež. arhivu za l. 1530.

Stekchen nächst St. Veit am Pflaumb⁴⁾, t. j. v današnje cvetoče toplice opatijske pri Reki. Koncem XVI. veka, kadar so prišli v Ljubljano, morala se jim je cesárska dvorna bólnica umekniti iz avguštinskega samostana na šentjakopskem trgu in odkazalo se ji je poslopje sedanjega c. k. okrajnega glavárstva ljubljanskega na sedanjem Valvasorjevem trgu; l. 1774. je dvorna bólnica prestala, kajti tega leta je omenjeno zgradbo kupila administracija tobačnega davčnega urada.

Dokler je stala, vsprejemala je cesárska dvorna bólnica sósebnó onemógle idrijske rudokópe, (zaradi česar so jo imenovali tudi idrijsko bólnico), in bolne vojake.⁵⁾

Toda vrnimo se v XVI. vek!

Tačas so kranjski stanóvi v veliki stiski, katera je zadela Kranjsko po kugi in posledicah lakote, obračali vso pozornost svojo kar se tiče zdravstvenega razmerja na bólnice po deželi. Vidimo, da so bólnice v Kamniku, Kranji, Krškem, Metliki in Rudolfovem nadzirali dežélni stanóvi, da so po pravilih samoupravnega oskrbníštva, kar se dostaje uredbe in vodstva, bile pod strogim nadzorstvom te korporacije in poleg družega nahajamo n. pr. za l. 1571. dné 15. februvarija ukrep odborov z dostavkom, „da je bólničinim oskrbnikom iz Rudolfovega, Kamnika in Kranja v imeni deželnega glavárja priti k prvemu dvórnemu zborovanju v Ljubljano ter prinesiti s seboj pregledno sestavljene izpiske iz bólničinih računov.“⁶⁾

A tudi zasebnikom je bil na skrbi prospéh bólnic, kajti l. 1547. je podaril gosp. Miklavž Skofitsch hišo v Loki, da se tam ustanóvi bólnica.⁷⁾

Zaradi neke „razsajajóče kuge“, (ne gárij, temveč sifilitične bolezni),⁸⁾ napravili so dežélni stanóvi v sporazumljenji z mestno občino med šentpetersko cerkvijo in med Ljubljanico laza ret⁹⁾ tamkaj, kjer v naših dnéh stoji šentpeterska kosárna.

Že je bilo takrat tudi na Kranjsko zaslúlo blagonosno delovanje pobožne družbe usmiljenih bratov, katero je l. 1540. v Granadi ustanovil Janez od Bogá in l. 1572. papež potrdil, in l. 1591. se je takisto na Kranjskem izprožila misel, da bi se ta družba uvéla pri nas; obravnave in dopísavanja o dotični stvári so imeli do l. 1643.⁷⁾, ali družba sama

1) Dež. arhiv v Ljubljani.

2) Dimitz, Gesch. Krains II. str. 300., III. str. 457., IV. str. 178.

3) Mitth. d. hist. Ver. f. Krain 1865 str. 31.

4) Listina (prepis) stolnega kapiteljskega arhiva v Ljubljani.

5) Dr. Lippitsch, Topographie von Laibach str. 266.

6) Valvasor, XI. str. 696.

7) Stolni kapiteljski arhiv v Ljubljani.

se vendar še ni ustanovila, temveč čakati ji je bilo vlade cesarja Jožefa II., kakor se pokaže na drugem mestu!

Dežela, ki je omenjeno misel izprožila in pospeševala nakano, da se uvedó na Kranjskem usmiljeni bratje, obračala je zaradi vedno bolj rastóčega zlá v sanitarnem oziru največjo pozornost svojo na zdravstveno razmerje. Tako je sestavila — poleg tega, da je vzboljšala plačo deželnim zdravnikom — l. 1611. zaradi tačas širéče se driske med otroki poseben (prvi) zdravstven svet, da ukreéne, kako bi bilo ustaviti móč tej in drugim „med ljudstvom razsajajóčim hitrim in nevarnim boleznim.“¹⁾

Vendar kolikor tudi so se trudili stanóvi z vso pazljivostjo svojo, da zaprécijo razširjanje prijemajóčih se boleznij, ker je bilo ljudstvo sploh in stanovništvo mestno posebej vnémarno, napredovale so bolj in bolj in večkrat je morala cesárska vlada napórom dežele pomagati z óstrimi „ukazi“ svojimi. „Dasi je o tem mnogokrat proglašala potrebne stroge naredbe in ukaze, kako ravnati o dóbi strašne kuge“, vendar se je uvidelo potrebno nótranje-avstrijski vladi v Gradci l. 1625. izdati za Štajersko, Koroško in Kranjsko poseben obsežen „red, kako delati z okuženci“, kateri se je še l. 1691. v Ljubljani ponatisnil,²⁾ ker ga je bilo tudi takrat prizvati v spomin. Ta „red“ je razven družega veléval, da je oskrbníkom bólnic — torej v ljubljanski cesárski dvorni bólnici in v meščanski bólnici —³⁾ „paziti zlasti na zamiranje in ako se okúži ta ali óna oseba (v bólnicah), ločiti jo je nemudno od drugih ter poslati v lazaret.“⁴⁾

Znamo, da se je početkom XVIII. veka ustanovila v Ljubljani po vzgledu italijanskih „akademij“ družba učenjakov z znamenjem bučele in imenujóč se „Academia operosorum.“ Med sedemindvajsetimi družábniiki je imela ta učenjaška družba štiri medicinske doktorje in § IX. l. 1701. objavljenih pravíl določuje tudi sestavljanje in objavljanje medicinskih dél.⁵⁾

Član „operosov“ s priimkom „Intentus“ je bil dr. Marx Gerbetz (por. v Zatičini 24. dné okt. l. 1658.); bil je tudi ud cesárski Leopoldinski akademiji „Naturae curiosorum“ in Sydenham ga jo toli čislal, da je jemal spise njegove v dela svoja. Gerbetzovo največje delo je „Annus I—IV chronologiae medicae,

¹⁾ Dež. arhiv v Ljubljani.

²⁾ Bei Joseph Thaddäus Mayer einer löblichen Landsehaft in Crain Buchdruckern (v c. k. licejski knjižnici ljubljanski.)

³⁾ Valvasor, XI. str. 693.

⁴⁾ Valvasor, XI. str. 696.

⁵⁾ Apes aCaDeMicae operosorum Labacensium Labaci 1701, 4° (v c. k. licejski knjižnici ljubljanski.)

continens exactam anni 1697 (98,99, 1700) temporum aurae et humanorum corporum Labacensium alterationem cum suis historiis, causis et medicinis.“

Razven tega je spisal tudi knjigo „Verthädigung der Laybacherischen Luft“, katera je pod tem naslovom izšla že tudi prej v latinskem jezici.¹⁾

V tistih dnéh je bil v Ljubljani tudi kolegij publicum za anatomijo v katerem je poučeval magister in profesor kirurgije Fil. Jak. Brezl, in sicer v posebni sôbi e. k. dvorne bólnice. A nenádejano mu zaprè administrator duhovnik Žiga Reich prostor in tako je Brezl bil prisiljen začasno ustaviti omenjena predavanja svoja. Dné 25. januvarija l. 1759. obrnil se je do cesarice Marije Terezije in v dotični prošnji pravi: „takoj bi bil z inimi tovariši družno pričel Collegia anatomica, da mi ni za anatomijo prej odkazanega prostora v tukajšnji e. k. ljubljanski dvorni bólnici zabranil nje administrator duhovnik Žiga Reich sedaj za jednak namen, kajti ljudstvu so taka Collegia Publica le zabava, ali v svoji hiši mu ni móči predavati tega predmeta, ako neče, da pobegnejo vsi stanovniki in bode hiša njegova prazna . . . Veličanstvo Vaše gotovo ne zahteva, naj bi kdo, ki obrača trud svoj občinstvu v prid, zaradi tega uničil samega sebe officium enim suum Nemini debet esse damnosum.“

Brezl prosi cesarice, naj mu v dvórni bólnici ali sicer po magistratu odredi potreben primeren prostor. Potem je krajni urad dobil ukaz, naj poskrbí Brezlu za tako sôbo.²⁾

Po nepozabljive cesarice Marije Terezije vspodbúdi in „najmilostivejšem ukazu“ vzdignilo se je na korist deželi v stólnem mestu zopet sirotišče, ker je bilo óno v 11. veku ustanovljeno tekom vihárnih časov že davno propalo.

Okrožnica iz Ljubljane dné 13. februvarija l. 1758.: „Kratko naznanilo, kako napraviti sirotišče v Ljubljani v vojvodini Kranjski“ razglaša poziv, naj se pomore zvršiti dobro delo in riše s kratkimi potezami bodočega zavoda osnovni črtež, ki je res vse pohvale vreden zaradi posebne primernosti svoje.³⁾

A na zeló trdnih nogah kar se dostaje humanitarnih naprav je stólno mesto naše stalo l. 1767., kajti Ljubljana je imela tedaj vsega vkupe osem zavodov za oskrbovanje ubožcev, med temi tri bólnice.

1) P. Marcus Pochlin, Bibliotheca Carnioliae str. 21.

2) L. St. A.

3) Arhiv dež. muzeja „Rudolfinum.“

V deželno-zgodovinskem oziru bogati arhiv Ravenškega gradu vsegdar eminentno patrijotičnih grofov Hohenwartov hrani o tej stvari naslednji sestav:

Hiše za ubožce v Ljubljani l. 1767.

1. **Cesárska bólnica** ima novo poslopje ter je pripravljena za trideset oséb, za dvaindvajset moških in osem ženskih ubóžcev. V obligacijah ima 17.560 gld. in poleg tega dobiva še vsako leto po 1.000 gld. miloščine.

2. **Meščanska bólnica** ima slabo poslopje, oskrbuje štiri moške in dvanajst ženskih oséb, dalje štiriindvajset najdencev. V obligacijah ima 17.747 gld. 37 kr. in posestva ji nesó 2.233 gld. 36 kr.

3. **Sirotiščé**, brez svojega poslopja, oskrbuje šest dečkov in štiri dekletca. V obligacijah ima 10.490 gld. 26 kr. in od posestev in miloščine dobiva po 1.564 gld. 52 kr.

4. **Ubóžnica** je v slabem poslopji in oskrbuje petindvajset ženskih oséb.

5. **Kaznílnica** in prisilna délavnica ima slabo poslopje in vsako leto po 409 gld. 21 kr. miloščine.

6. **Nemška redóvna bólnica** ima zaklada 2.000 gld.

7. **Grofa Lamberga závod** pri stolni cerkvi ima glavnice 20.000 gld.

8. **Manjše ustanove** za podporo ubóžcem vsota 7.500 gld. ¹⁾

Zaradi zgoraj omenjenega slabega stanja je bilo treba meščansko bólnico postróžiti in za l. 1773. nahajamo beležko, da je za popravo dala cesarica Marija Terezija 2.000 gld. iz zasebne svoje blagajnice. ²⁾

Po tej véliki cesarici in kraljici v dézel našo uvedena družba za povzdigo poljedélstva in koristnih znanostij (sedanja c. k. kmetijska družba) pozvala je na dan mnoge strokovne šole in je sploh zeló povzdignila dušno življenje v dežele naše stólnem mestu.

Belzacar Hacquet, prirodoslovec in etnograf, jeden najtrudoljubivejših udov kmetijske družbe, kateri je iz znanostnih namenov tudi vsestranski prepotoval deželo našo, ustanovil je v Ljubljani stolico za ranocélstvo in porodníčarstvo ter odprl anatomiško gledališčé (okoli l. 1774.) in precéj vélik prirodoznansk muzej prijateljem te znanosti na porabo. Cesar Jožef II., kateremu se ima zahvaljevati deželna

¹⁾ Miscellanea zv. XII.

²⁾ Blätter aus Krain 1862, str. 36.

civilna bólnica naša na ustanovitvi svoji, ogledal je te učene zbirke prof. Hacqueta za bivanja svojega v Ljubljani 1784. l. ¹⁾

Koncem XVIII. veka, prav v tistih dnéh, ko se je ustao novila ljubljanska civilna bólnica, bilo je na Kranjskem jakživahno literarno gibanje na medicinskem polji, kajti na njem ni delalo ni več ni menj nego trinajst zdravniških pisateljev, med katerimi nam je imenovati zlasti tri posebno imenitne, drja. Janeza Krst. Sagarja, kateremu je Marija Terezija podelila plemstvo in čegaver delo „Systema morborum symptomaticum“ l. 1771. in 1776. so imenovali najboljši nosološki poskus 18. veka, ²⁾ drja. Makovca, ki je izdal knjigo o bábištvo, ³⁾ in drja. Kastelca, kateri je širšim krogom obznanil gorko vodó v Toplicah na Dolenjskem. ⁴⁾

L. 1786. ukazal je cesar Jožef II. ustanoviti ljubljansko civilno bólnico in temu posledica je bila izprememba mesčanske bólnice ter da je prestala cesárska dvórna bólnica, o čémer izpregovorimo obširneje na drugem mestu.

¹⁾ Mitth. d. hist. Ver. f. Krain, 1860. str. 68. in dalje — Dimitz, Gesch. Krains, IV. str. 186. ter 206.

²⁾ Wurzbach, biogr. Lex., XXVIII. str. 69.

³⁾ L. 1782. po 1788. nemški in slovenski. C. k. licejska knjižnica v Ljubljani.

⁴⁾ L. 1777. pri Kurzböcku na Dunaji.

I.

Zgodovina hiše, dokler se ni izpremenila v civilno bólnico, od l. 1654. do 1786.

Na Ajdovščini v predmestji¹⁾ se je imenoval še koncem minulega veka kraj ob obéh stranéh Dunajske cesárske ceste med denašnjimi Dolgimi in Poljskimi ulicami po jedni strani in po drugi ob Marije Terezije cesti v podolžni črti od znamenja sv. Trojice pred civilno bólnico do uhoda na pokopališče pri sv. Krištofu.

To ime „na Ajdovščini“ izvira od pokopališče, katera je imela tukaj za Rimljanov na mestu sedanje Ljubljane stoječa rimska naselbina in kjer so se, kakor znano, večkrat že pri sv. Krištofu, potem ko so zidali „Hôtel Europo“ in v vrti civilne bólnice sá me nahajali gróbní kámení, gróbné svetilke, iglé, novci itd.²⁾

V tem kraji „na Ajdovščini“, in sicer prav tam, kjer danes stoji lepa zgradba civilne bólnice, stala je — seveda od ceste nazaj pomaknena — sredi XVII. veka velika pristáva.

Ĺ. 1642. so prišli s cesárskim pismom dunajskega dvora do Wolfganga Engelberta Auersperga v Ljubljano prvi patri bosonozega avguštinskega redú ali diskalcejatov namenjeni, da postavijo samostan. Kupili so zatorej iz tega namena hišo in vrt pred

¹⁾ Austria Sacra voa P. Marian. III. 5. str. 168.

²⁾ Alfons Müllner, Emona str. 300. ter 301. in podoba II., kakor tudi ustno poročilo gosp. Ant. Gvajca.

Nemškimi vrati od plemenitega gospoda Tauffererja za 1.000 cesárskih tolarjev in po „izročitvi kraja“ med cerkveno slovesnostjo in streljanjem topóv na Grádu se je v navzočnosti vsega plemstva postavilo križevó in samostansko znamenje.

„A drugačen prizor“ — takisto poročá diskalcejatska kronika ljubljanska — ¹⁾ „se je vršil zatem v nóči prejšnjega dné, ko so postavili in blagoslovili križ, kajti posekali so ga nasprotniki in vrgli kar tja na ulice, kjer so ga drugi dan na vélik strah svoj našle ležečega mnoge pobožne duše.“

Ta udarec po diskalcejatih je bil le začetek mnogobrojnih zaprék, ki so se stavile pobožnim očetom, želečim, da bi si tukaj v Ljubljani zgradili svoj samostan. Čakati jim je bilo deset let, predno so mogli uresničeno videti nakano svojo.

Ko so bili l. 1649. za 3.000 gld. in 100 cekinov, in specíe kupili graščino „Jamensko“ v Šiški in jo prestrojili v samostan, obrnili so l. 1650. pozornost svojo zopet na mesto, kjer jim je bil po všeči nekov prostor pri šentpeterski cerkvi, ali temu se je protivil magistrat, bojé se, da utegnajo seči kmalu tudi po lazaretu in bi jim ga moral prepustiti; „tudi bi lahko“ — tako pravi dotični ugovor — „z duhovskim svitom od sv. Nikolaja in od drugih cerkvâ, katere imajo dobre duhovnike, odvráčali ljudí ter jih vabili k sebi.“ Potem so kupili l. 1652. „prístávo in njivo nasproti meščansko-bólničini prístávi“ od gosp. deželnega knjigovoda Boštijana Walterja za 450 gld. Vendar predno so začeli zidati, zvédel je njih glava pater Arzenij po drji. Andreji Competerji o tej stvári in „da je tam blizu sv. Kristofa ugodnejša in boljša prilika, kateri lastník je prežlahtni gosp. Adam Weiss z gospó materjo svojo, Sofijo Weissovo“ — prístáva z vrti in njivami, združena zemljišča, kjer so pozneje res dvignili samostan svoj „na najboljšem in najugodnejšem prostoru“, „na Ajdovščini v (šentpeterškem) predmestji“, denašnje deželno civilno bólnico.

Dné 15. majnika l. 1653. sklenila se je na Jami z gosp. Adamom Weissom, prodajalcem, po jedni, in z diskalcejati, kupci, po drugi stráni kúpna pogodba. Kot svedoki so podpisali kúpno pismo že omenjeni dr. Competer in Gašpar Kraschna za prodajalca, in za kupce Janez Krst. Ahazhizh.

Kúpno pismo slóve poleg družega: „Alss nemblichen verkauft gedachter Hr. Weiss vnd vbergibt eigenthumlich seinen in der Vorstadt und gegen St. Christoph liegenden ihme erblich angefallenen Weissischen Mayerhof, Schupfen, zweien

¹⁾ Med akti eivilne bólnice najdena po gosp. Urbasu in sedaj hranjena v arhivu deželnega odbora kranjskega.

Harpfen, alten und neuen Garten samt einem anrainenden Acker mit allen Recht und Gerechtigkeiten gedachten Herrn Patribus per ein Summa Gelds, nämlich 550 fl. Landswährung und zwölf Ducaten in Gold und zwar dergestalt, dass sie Herrn Patres über solchem Kaufschilling noch ihm Herrn Weiss bei der Löbl. Landschaft in Crain auf sein Lebenslang die Zapfenmass oder Tazbefreiung Järlich pro 50 Samb weissen wälschen Weines zu wegen zu bringen und zu procuriren wie nicht weniger auch alle Monath ein Mess zu verstehen nach vollendter Auferbauung des Gotshaus und also ewig für ihn Herrn Weiss, seine Eltern und sein ganzes Geschlecht zu verrichten verpflichtet sein sollen.“¹⁾

Takoj bodočega l. 1654. pričelo se je zidanje avguštinskega samostana, denašnje civilne bólnice naše, ko je cesar Ferdinand III. na prošnjo patrov naročil tedanjemu deželtnemu vicedomu (cesárskemu namestniku) na Kranjskem, Frideriku grofu Attemu, naj jim dá „iz vicedomskih gozdov 260 majhnih in velikih débel.“

Najprej so začeli zidati od malega refektorija do vrta proti sv. Krištofu, zatorej mali in véliki refektorij z uhodno dvoráno po dolžini in širini, a na višek do óken v célah nad omenjenima refektorijema. Troškov je bilo prvo leto 1.119 gld. n. v.,²⁾ drugo (l. 1655.) so znašali 1.516 gld. n. v.³⁾ L. 1656. zidali so tudi in dovršilo se je nadstropje proti sv. Petru nad kuhinjo in pekárno, bilo je zatorej popolnoma dozidano takozvano „staro poslopje.“ Troškov so imeli to leto 1.050 gld. n. v.⁴⁾

Ker je bilo sedaj samostansko poslopje toli dodelano, da so imeli patri za porabo „refektorija, kuhinjo, shrambo za živilo, dormitorije ali sòbe za stanovanja“, pričeli so zidati cerkev na čast sv. Jožefu, za katero se je slovesno položil osnovni kamen dné 22. majnika l. 1657. in pri kateri svečanosti je cesarja Ferdinanda III. naméstoval deželni glavár Wolf Engelbert grof Auersperg. Še l. 1657. bilo je do céla zgotovljeno Najsvetejše in „zazidalo se je 2.663 gld. n. v.“⁵⁾ drugo leto potem (l. 1658.) zgrajena je bila že prejšnje leto pričeta kapela za mrtvece, (denašnje civilne bólnice cerkev), ki je stala 1.190 gld. n. v., in téh troškov so plačali kranjski stanóvi 500 gld.⁶⁾

¹⁾ Diskalcejska kronika str. 68.

²⁾ Ibid. str. 75.

³⁾ Ibid. str. 77.

⁴⁾ Ibid. str. 78.

⁵⁾ Ibid. str. 82.

⁶⁾ Ibid. str. 83.

Ko je dvé leti potem cesar Leopold I. prišel v Ljubljano (l. 1660.) na dédno poklonstvo in je razven nekolikih dnij (od 7. dné septembra do 8. dné oktobra) bival tukaj, imela sta novi samostan avguštinov in njih „sicer ne še dozidana cerkev“ redko lepo svečanost. Dné 5. oktobra namreč so se prenesli v slovesni procesiji „ostanki trupla sv. Peregrine, dev. in muč.“ iz stolne v samostansko cerkev in poleg papeževega nuncija, španjskega in benečanskega poslanca je bil péš navzočen cesar Leopold I. sam kakor tudi nadvojvoda Leopold Viljem, skrivni svetováci, vsi dvórniki, vse plemstvo kranjsko in vsa duhovščina mesta ljubljanskega.

„Po dovršenem cerkvenem opravílu“ — piše tù večkrat navajana diskalcejatska kronika — „bilo je že tudi za Njega cesársko Veličanstvo pripravljeno kosilo v refektoriji našem, toda ker so nekoliko ur prej došle novíce, da je padel Véliki Varadin v turske roké, opustilo se je to gostovanje.“¹⁾

Nadvojvoda Leopold Viljem je podaril za dozidanje mrtvaške kapele, za jeden stransk oltar in za zidanje kapelice na čast sv. Peregrini 1.200 gld. n. v.,²⁾ a cesar sam za mrtvaško kapelo 500 gld. V letih 1659., 1660. in 1661. pozidalo se je 1.604 gld., 2.000 gld. in 1.200 gld. Že si je bil samostan „zaradi zidanja“ nakopal 3.323 gld. dolgá in rokodelci ter drugi delavci so ga „zeló naganjali za plačilo,“ zato je cesar Leopold I. 1662. prejšnjemu darílu „primeknil“ še 500 gld.³⁾ Zdaj so začeli patri misliti, da bi prodali graščino na Jami, kajti nje vzdrževanje jim je napravljalo preveč troškov. Za zidanje cerkve so porabili to leto zopet vsoto 1.200 gld.

Pozidala se je torej v prvih osmih letih (od l. 1654. do 1662.) za samostan, cerkev in mrtvaško kapelo vsota 13.542 gld. n. v. Vendar v letih 1663. do 1674. zidanje ni posebno napredovalo, ker porabilo se je vseh dolgih jednajst let za ta namen vsega vkupe samó 1.694 gld. in nekatero leto niso troški znašali ni 100 gld., kakor n. pr. l. 1671., ko se je izdalo celó samó 32 gld. L. 1670. prodál je samostan graščino Jamensko za 2.000 gld. gosp. Jan. Krst. Benagliju z Rožnika in Bele Peči in l. 1672. podarili so stanóvi kranjski diskalcejatom štiri vinógrade v Vipavi, ki so jih ti, preoddaljene za obdelovanje, kmalu zopet prodáli. Te dve prodáji in še drugi pritoki so pomogli, da je l. 1675. bila cerkev pokrita; to leto se je zatorej znóva obrnila na zidanje znatna vsota 2.229 gld. V letih 1676. in 1677. izdalo se je skupno le 948 gld., a zato l. 1678. in

¹⁾ L. c. str. 92.

²⁾ L. c. str. 93.

³⁾ L. c. str. 95.

1679. vkupe 2.772 gld. Sedaj je bil gôtov tudi cerkvén obòk in „stukodorji“ so skoraj popolnoma završili delo svoje

Mojstri pri tem grajenji so bili v omenjenih dôbah umélteljnika Francesco Rosina in N. Marcell, in kamenársko delo je prevzel kamenosék Matija Pototschnikh. Vélíki oltár s podobami in olepšávami je zdelal kipár Karol Schell za 100 krón, t. j. za 183 gld. 20 kr. (l. 1662.)

L. 1675. dné 19. marcija je šla s knezoškofom Rabatto vred iz stólne cerkve k avguštinom slovesna procesija na čast cerkvénemu patronu sv. Jožefu, pri kateri so nosili kip svetníkov in ki so jo spremljali deželni stanóvi, knez Eggenberg — čegaver oče je bil največji dobrotnik prosjáškim redovnikom — ¹⁾ grof Kazianer, grof Blagay, grof Thurn, gospodje Saurau, Jankovič i. m. dr.

Troški za zidanje od l. 1680. do 1689. s primerno majhno vsoto 1.946 gld. pričajo, da se je tudi v ti dôbi napravilo malo novega, kajti razven vrtné ograje, novega hleva od kámena in mnogih popráv ni zabeléženega v kroniki nobenega dela iz dotíčnih let.

Stoprav l. 1690. pričénja se zopet živahnejše in večjega se poprijemajó čé zidanje denašnje bólnice naše.

„Kar se tíče samostanskega zidanja“ — govori kronika o l. 1690. ²⁾ — „vzdignil se je letos dél ob cesti, stoječi od vrat počénši do vélikih vrat blizu vrta in se pokríl, troškov je bilo nekako 1.200 gld. n. v.; bodoče leto se je ta dél skoraj popolnoma dozidal in je bilo izdanih 777 gld. Prav do dobra završila in znotraj uredila se je zgradba l. 1692. in je stala 284 gld. Sicer se je še pri cerkvi in samostanu do poslednje dôbe zidanja, zatorej od l. 1690. do 1707., ogradil z zidom vrt pri cesti ob stranski poti, postavil se majhen zvoník nad zakristijo ter se olepšalo s štukaturami cerkveno pročelje, in za vse to je naraslo troškov 4.272 gld.

Vsoto 800 gld. pa so obrnili patri v to, da so se iznébili neke zeló neprijetne sosésčine.

Te stvari se tíoč beremo v diskalcejatski kroniki naslednjo beléžko:

„Es ist gleich ausserhalb der Klosterporten allwo anjetzo die hl. Dreifaltigkeits-Saulen stehet, ein der Stadt Laibach zugehöriges Wirthshäusel gestanden, in

¹⁾ Janez Ureh knez Eggenberg je v oporoki svoji vólil 8.000 gld. za ustanovljenje kakega prosjáskega redú v Ljubljani, in njegov sin Janez Anton je to vsoto bosonozim avguštinom na prid podvojil. — Marian, Austria Sacra l. e. str. 166.

²⁾ L. e. str. 159.

welchem sich allerley liederliches Gesindel aufgehalten, und weilen uns das Getümmel und Geschrei, das übermässige Fressen und Saufen auch Tanzen und Springen der liederlichen Burschen so sich darinnen gemeiniglich versambleten sehr ungelegen war auch öfters sowol bei Tag und Nacht der geistl. Gesang turbiret worden, so hat sich das Klosterkapitel um diesen Ungelegenheiten abzuheffen mit Genehmhaltung Patris Provincialis resolvirt, dieses Häusl von der Stadt Laibach zu kaufen und völlig zu rasiren, wie dann auch der Contract gegen Darlegung 800 fl. T. W. geschlossen worden.“¹⁾

Nekoliko let pozneje je podaril Herbard grof Auersperg, deželni maršal na Kranjskem, vsoto 500 gld., da se postavi na tem mestu znamenje sv. Trojice, katero se je nemudno zdelalo najprej od lesá (l. 1693.) in potem (l. 1722.) naméstilo s trpežnim znamenjem od kámena, za katero je vdova Marija Konstancija grofica Auerspergova, poroj. grofica Trautmanstorfova, žrtvovala 1.000 gld. in 200 mérnikov žita in ki je izklesano od kamenoséka Luke Misli.“²⁾

Povédano je že bilo, da se je poslednja dóba zidanja pričela z l. 1708.

„Tudi se je konečno“ — dostavlja o tem leti samostanski kronist — „sezidal poslednji dél samostanski proti vrtu, kjer je vélika klet, shramba za živež in vélika obednica, stópnice, (ki so se pre naredile), zgorenje nadstropje z móstovžem in z vsemi potrebnimi zidovi, kar se je vse pokrilo, tudi so se do zadnjega napravili obóki v kleti in po stanicah ali sôbah spodnjega nadstropja.“ Troški za zgradbo poslednjega tega déla so znašali 1708. l. 1.360 gld. — katerim so pomogli deželni stanóvi kranjski s 150 gld. — l. 1709. jih je bilo 550 gld., l. 1710. le 324 gld. in zadnje l. 1712. so narasli na 443 gld., skupno na 2.677 gld.

Pokaže se nam zatorej o skupnih troških v osemindesetih letih, odkar se je bil položil osnóvni kamen in se začélil poslednji dél pri samostanu in cerkvi diskalcejatski ali denašnji civilni bólnici, tá-le red:

I. l. 1654. do 1662.	vsota	13.542 gld.
II. „ 1663. „ 1689.	„	9.589 „
III. „ 1690. „ 1707.	„	4.272 „
IV. „ 1708. „ 1712.	„	2.677 „

30.180 gld.

in 800 gld. za prostor, kjer stoji znamenje sv. Trojice.

¹⁾ L. c. str. 157.

²⁾ L. c. str. 164. in str. 226.

Bilo je se vé še nekoliko let dalje treba delati marsikaj, tako n. pr. dozidati vrtno ograjo l. 1714., o katerem leti — mimogredóč bodi rečeno — stoji v kroniki pisano, da je še trajala lakota, ki se je bila pričela na Dolenjskem l. 1713. in da so razsajale osepnice, ostúdnice in vročnica. L. 1716. napravil se je v samostan vodovód od vodnjáka v vrti do kuhinje; précej drugo l. 1717. sezidalo se je, ločeno od samostana v mér proti sv. Petru in vendar še znotraj samostanskega ozidja stoječe daljše poslopje za pósle, hlev za konje in podstréšje za vozóve, ki je stalo 1.045 gld. ¹⁾

Zeló slovesno pa so praznovali diskalcejatje l. 1746. od 1. dné majnika počenši ves teden spomin o svojem dohodu na Kranjsko pred stoinštirimi leti; obširni popis te slavnosti, kakor ga je ohranila kronika in katerega imamo tudi natisnenega (glej: Uvod), ne spada v ta spis. Vendar omenjamo, da je to leto slavní domači slikar Valentin Mentzinger samostanu brez vsega plačila naslikal podobo križanega Vzveličarja za zimski refektorij.

L. 1749. naróčili so „tù (v Ljubljani) stanujóci češki narodnjáki“ na čast sv. Janezu Nepomučanu v godú njegovega dan slovesno véliko sveto mašo „s trómbami in kótlí“; samostan je nabral ta dan za svečávo, vosek, olje itd. 17 gld. 24 kr.

Ne izpolnoma dvajset let prej nego se je odpravil samostan, treba je bilo sila popravljati samostansko zidovje in cerkev, in sicer l. 1765. Iz redóvne provincijalne blagajnice se je dovolilo za popravo 1.000 gld. in ljubljanskega mesta magistrat je prepustil 50.000 opék „po tisti ceni kakor meščanom.“ Zeló slabi móstovži zgorenjega nadstropja so se morali obóčiti z opeko, takisto kuhinja, biljardnico pa so prezidali v nočičše s štirimi posteljami, pomnožila se je znatno knjižnica in napravili so se novi postávci; sôbice proti križnemu vrtiču so se podrle in tako se je odprla na móstovž svetlôbi pot. Kratko povédano: „samostan se je“ — kakor završuje to poročilo svoje kronika — „popolnoma prenóvil“, tako, da samostanski knjižničar pater Marko Pochlin v izvestji svojem do patra Marijana za njegovo „Austria Sacra“ ne more dosti prehvaliti lepôte njegove. „Vendar“ — takisto piše — „predno se poslovim od samostana, ozreti se moram še jedenkrat na preugodno, lépo, prijetno in prav zavidanja vredno léžo njegovo. Postavljen je na najzdravejši kraj, prav ob véliki cesti“, in na drugem mestu govori: „Napósled mi je tudi še dostaviti, da zaradi tukajšnjega izvrstnega čistega in svežega

¹⁾ L. c. str. 221.

²⁾ Austria Sacra l. c. str. 173.

vzduho semkaj iz mesta ne zahaja sploh zgolj plemstvo se vedrit nego da tudi mnogokdo nekolikokrat v leti prihaja k vajam za zbiranje duhá.“

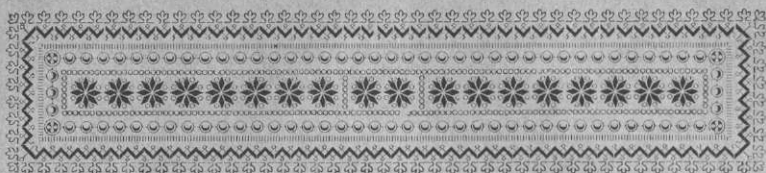
Dné 12. januvarija l. 1782. kakor znano je ukazal cesar Jožef II., naj se odpravi vélik broj samostanov, toda med odločenimi tačas še ni bil diskalcejatski samostan ljubljanski.

Ko se je papež Pij VI. marcija meseca tistega leta medpotoma na Dunaj peljal skozi Ljubljano, doletela je poslednjega priyorja ljubljanskih diskalcejatov patra Onufrija, porojenega Ljubljančana, sreča, „mimopeljóci se Prevzvišenosti Njegovi zunaj samostana s konventom svojim v vrstah spodobno pokloniti in ji izkazati poslednjo čast.“¹⁾

Dné 14. aprila l. 1784. odpravil se je ljubljanski samostan bosonozih avguštinov (diskalcejatov) in dvé leti potem so dobili v bólnico izpremenjeni diskalcejatski samostan pod vódstvo usmiljeni bratje iz Trsta!

¹⁾ Austria Sacra l. c. str. 174.

II.

Cesar Jožef II. ustanovi civilno bolnico
dné 19. junija l. 1786.

InfrMIs VtrIVsque seXVs
IosephVs seCVnDVs
Caesar, reX, pIVs, aVgVstVs
posVIt

Kronografikon z zlatimi črkami na sivem marmorju nad velikim uhodom v civilno bolnico ljubljansko.

Zimo l. 1783. prebil je cesar Jožef II. na Italijanskem, dné 15. marcija l. 1784. pa se je vrnil v kraljevstvo svoje. Malo dnij potlej je prišel v Ljubljano, kjer je ostal jeden ves dan in kakor povsod ogledával na svoje oči, kako je z javnimi naredbami.

„Laibacher Zeitung“ l. 1784.) piše dné 20. marcija: „Denés popóludne ob $\frac{3}{4}$ na jedno imeli smo srečo videti ljubeznipolnega vladárja svojega v mestu svojem. Njega Veličanstvo se je ustavilo v gostilni „zum wilden Manne“¹⁾ in po kratki pomudi péš odšlo ogledávat v spremstvu gosp. Frana grofa Kinskega, generala pl. Wenkheima in gosp. barona Taufrerja, okrajnega glavarja, meščansko bólnico, vojáško bólnico, uršulinski samostan in vojáško sirotišče.“ Po obedu v omenjani gostilni, kjer je vladár, prišedši od ogledávanja svojega vsprejel mnogo próšenj, bila je zvečer ob 6. uri avdijenca za vsakoga, in ob 8. uri zvečer se je udeležil cesar soiréje pri Alojziji grofu Auerspergu.“

„Dan potem, v nedeljo 21. marcija je šel vladár po končani pontifikalni péti maši knezoškofa grofa Herbersteina pogledat „cerkev frančiškanov, (kjer stoji denašnji dan gimnazij), od tam cerkev sv. Jakopa, pótlej zidani most (čez takozvani Grubrov vodotòč), in napósled k profesorju Hacquetu, pri katerem je Njega Veličanstvo izvolilo ogledati prirodoslovni njegov kabinet in anatomiško njegovo zbirko. Zatem sta prišla na vrsto kaznilnica in vojáška kosárna.“

„Njega Veličanstvo“ — slóve dalje poročilo o Najvišji navzočnosti cesarjevi v mestu ljubljanskem — „delilo je dobrote povsod, kamor je prišlo, ubóžnice so dobile bogate darí in da ne govorimo o drugem, pústilo je tudi 100 zlatnikov župnim siromákom. Popóludne ob 3. uri je Njega Veličanstvo z drugim spremstvom vred odpótovalo na Dunaj. Slavnega potnika je pozdravljalo na tisoče željà za srečo Njegovo.“

Za našo hišo, denašnjo civilno bólnico in tačas še samostan diskalcejatski, bil je pa ta pohòd cesárjev v Ljubljani epohalne pomembe.

Že v Ljubljani je bil cesar Jožef dné 20. marcija l. 1784. sestavil cesárskemu namestniku nótranje-avstrijskih dežel (štajerske, koroške in kranjske) grofu Khevenhüllerju spomenico ob opazovanji svojem na poti od Trsta do Ljubljane in iz Nemškega Gradca mu je poslal 28. dné marcija Najvišje svojeročno pismo,²⁾ kjer guvernerju navaja dolgo vrsto „opominov o nekaterih materijalnih in lokalnih stvaréh,“ ki jih je videl na „potovanji“, in mu veléva „njih zvršítev.“

¹⁾ Štev. XIII.

²⁾ Na Velikem trgu poleg mestne svetoválnice, sedaj lastina gospé Gregoritscheve.

³⁾ „Ein Handbillet Kaiser Josef II.“ von Adam Wolf, Beiträge zur Kunde steierm. Geschichtsquellen XII. str. 143. in dalje.

V tem spomina vrednem svojeročnem pismu cesarja Jožefa II. nahajamo prvi sled ob ustanovitvi civilne bólnice ljubljanske.

Tù čitamo namreč pod napóvedno besedo „Kranjsko“ v 9. odstavku:

„Kaže se, da med ljubljanskimi tremi samostani ako nista dva je vsaj jeden njih nepotreben, osobito, ker sem bivšo jezuitsko cerkev (šentjakopsko) odločil v župno cerkev. Frančiškane bi zatorej bilo prestaviti v samostan obútih avguštinov (Marijinega oznanjenja — kjer so frančiškani še dandanes) in te odpraviti, tako izpraznjeni frančiškanski samostan (denašnje gimnazijsko poslopje) izpremèni se v bólnico in izróči ali posebni cenèni administraciji, ali usmiljenim bratom, katere bi, v sporazumljenji z guvernerjem v Trstu, ki mu ob enem pišem in kjer jih brez teže pogreší mesto, najlože prestavili v Ljubljano, toda morala bi se urediti najprej primerna in prostorna sôba za bolníke, in ta bodi takisto dovolj visoka.“¹⁾

Frančiškani pa naj bi se preselili v samostan odpravljenih bosonogih avguštinov (denašnje civilno bólnico). Tù je bilo po odpravi diskalcejatov prirèjeno skladišče za blagó, katero se prenèsi v nekdanji „Zatiški dvor“ (denašnje deželno sodišče).²⁾

Dné 20. junija l. 1785. došel je patru gvardijanu frančiškanskemu od okrajnega urada ljubljanskega ukaz, da bodi vsak hip pripravljen vsprejeti usmiljene brate, ki imajo priti iz Trsta, a prav tisti dan je prejel ukaz od nótranje-avstrijskega gubernija v Gradci tudi priyor tržaški, naj s preseljenjem družbe svoje počaka še mesec dnij.³⁾

Nekoliko dnij potem (dné 3. avgusta) naznanja baš tisti centralni urad v Ljubljano, da v Gradec ni še dospèl Najvišji odlök, ali se oddaj vodstvo nove namèrjane bólnice v Ljubljani usmiljenim bratom, ali kakem zasebniku.

Vendar koncem avgusta mešeca že je bil gôtov dotični Najvišji ukrep in sicer na korist usmiljenih bratov tržaških, katerim se je (dné 25. avgusta) poslal ukaz, naj pridejo v Ljubljano tekom osmih dnij.

V tem, kakor bi sodil èlovek, anonimno pisano prejme graški gubernij, kar se tiče doslèj izbranega prostora za bodočo bólnico, odločilno naznanílo, o èmer pozneje.

¹⁾ L. c. str. 145.

²⁾ Ljubljanski mestni arhiv. (Za ta često se ponavljajóci citat stojé dalje èrke L. m. a.

³⁾ L. m. a.

Poróčilo se je namreč centralnemu uradu v Nemški Gradec, češ, do frančiškanskega samostana in apotečnega akvarija (tolmúna za pijavke?) širi se ob nalívih povódenj tako, da je bilo za rešitev višje stoječih stvari često že potrebovati pláve.“

Gubernij je ukazal takoj okrajnemu uradu ljubljanskemu, da izjávi o tem mnenje svoje, in ta je nemudno izpolnil ukaz, rekoč, da je omenjanemu naznanílu ob opasnosti vódni podstava sáma hudóbnost ali nevédnost in je dokazal, da ni resnično. ¹⁾

Potem je 7. dné septembra došel cesárskega namestništva odlók, oprt na dovolílo cesarjevo, da, ako frančiškanski samostan v Ljubljani ni izpostavljen povódnji, kar mora vendar biti obče znano, izprazniti ga je usmiljenim bratom.

Nakazalo se je tudi, kako prestrôjiti cerkev in samostan v bólničine namene. Sôbe je napraviti v zgorenjem nadstropji, vzvišati jih je 14—15' in na primernem kraji v njih narediti ventilatorje.

Oktobera meseca so bili usmiljeni bratje že uméščeni po nekaterih sôbah samostanskih in na Najvišjem mestu se je kar najodločneje zahtevalo, da se hitro ustanôvi bólnica.

Kako važna je bila civilna bólnica za mesto in za deželo vidi se iz tega, da so se kmalu po prihodu usmiljenih bratov v Ljubljano oglašali ljudje, naj jih vsprejmó vánjo, ²⁾ dà, želelo se je tedaj že celó tudi, naj bi jemala bólnica v oskrbovanje bláznike. Tako se je obrnila soproga blaznega gostilničarja Valentina Persitscha iz Postójjine do graškega gubernija, naj bi vzeli možá njenega v skrb tukajšnji usmiljeni bratje, ali ti so ji dné 5. januvrija l. 1786. morali naznaniti, da ga zaradi še nepostrojenih prostorov précej nikakor ne mogó vsprejeti, vendar storé to v bodoče, kadar bode vse gotovo, za 200 glđ. letne plače. ³⁾

Tudi že decembra meseca l. 1785. vložil je Jožef Dembscher v Trstu prošnjo pri usmiljenih bratih, naj smé svojo tam ustanovljeno posteljo za bolníke prestaviti v Ljubljano, in ljubljanski okrajni urad je priporočal to prošnjo guberniju graškemu, „kajti jasno je, da bi usmiljeni bratje, katerim je sedaj še možno vzdržavati samó jedno posteljo, bili sicer tukaj brez koristi, toda tako se sčasoma položí osnóvni kamen bólnici.“ ⁴⁾

¹⁾ L. m. a.

²⁾ L. m. a.

³⁾ L. m. a.

⁴⁾ L. m. a.

Ljubljanski okrajni urad je poslal v Nemški Gradec in na Dunaj črteže in proračune, kako prirediti frančiškanski samostan za bólnico (dné 13. decembra l. 1785.), in na Najvišjem mestu, kakor tudi pri graškem guberniji se je pridno delalo na to, določili so pre naredbe črtežev in obravnavali vprašanje, iz katerega zaklada se plati zidanje.

Zdajci, ko se je vse predložilo, kar je bilo treba zvédeti zaradi zidanja, prišel je z Najvišjega mesta odlök, kateri je stvar popolnoma drugače zasúknil in ukazal, da se je usmiljenim bratom z namerjano bólnico svojo preseliti v odpravljeni samostan bosonozih avguštinov na Dunajski cesti,¹⁾ in tako je bila izrečena ustanovitev današnje civilne bólnice ljubljanske na sedanjem kraji.

Cesar je bil v Nemškem Gradcu in je tamkaj ukrenil, da se popústi misel o zidanji bólnice v frančiškanskem samostanu (v šolskem poslopji), in morebiti ga je do tega vendar le pripravilo naznanilo zaradi opasnosti vódné pri tej prav ob reki stoječi zgradbi.

Odlök cesarja Jožefa II., v katerem odkazuje avguštinski samostan prirediti za bólnico, bil je nasledek prošnje usmiljenih bratov, ki so jo vložili posebno zánj, in razglasilo ga je Najvišje svojeróčno pismo dné 19. junija l. 1786.²⁾ ter dotično naznanilo nótranje-avstrijskemu guberniju v Nemškem Gradcu na dvórne pisárne dekretu dné 10. julija l. 1786. šte. 1269. podpisal je grof Kollowrat.³⁾

Ljubljanski okrajni urad pa je že dné 30. junija iz Nemškega Gradca „ex commissione aulica v duhovenskih stvaréh“ prejel povelje, „da se ima po Najvišjem ukazu usmiljenim bratom prepustiti in izprazniti samostan odpravljenih bosonozih avguštinov.“⁴⁾ Ob jednem se je naročilo katedralni blagajnici v Ljubljani, da usmiljenim bratom proti pobotnici za blaznega brata Hilarija, bosonozega avguština od dné 29. majnika dalje plačúj vsakoletno penzijo 150 gld.

Dné 17. julija naznanja okrajni urad ljubljanski vikariju usmiljenih bratov, da se jim je odločil diskalejeatski samostan, za kateri so prosili, in da je dosedanji administrator njegov gosp. Nikolaj Rosmann od oblastva svojega t. j. od katedralnih posestev administracije dobil nálog, prepustiti jim omejnjeni samostan z vsem orodjem, katero bi jim utegnilo rabiti.⁵⁾

¹⁾ L. m. a.

²⁾ L. m. a.

³⁾ L. m. a.

⁴⁾ L. m. a.

⁵⁾ L. m. a.

Mesec dnij pozneje (dné 4. avgusta) prosi vikarij brat Anastazij François okrajni urad, naj odloči gôtov dan, kdaj prevzeti poslopje in najpotrebnejše orodje, zlasti cerkev in kuhinjo, kajti osnažili in priredili bi se prostori „najlože v sedanji letni dôbi.“

Drugi dan pôtlej naznanja okrajni urad graškemu guberniju, „da se vidi vikariju potreben skoraj ves inventar v odpravljenih diskalcejatov samostan, akoravno so med njim nekatere stvari, katerih pravo za pravo ni zmatrati potrebnimi, vendar pa rabnimi, kakor n. pr. kôtli, pontifikalne in levitske palice od damasta, podobe, vsa zaloga vina in sodov, dalje vse perilo, majôlike in cinasta kuhinjska posoda. Ker usmiljeni bratje največ takih stvari že imajo, torej se jim kakor n. pr. kuhinjsko posôdje v tem samostanu prepústi le tedaj, ako ostane frančíškanskemu samostanu posoda, katero so prevzeli tamkaj.“¹⁾

Dné 7. septembra l. 1786. bili so usmiljeni bratje že v diskalcejatskem z Najvišjim ukrepom dné 19. junija l. 1786. njim odločenem samostanu, kateri jim je po gubernijalnem ukazu izročil dotedanji administrator njegov gosp. Rosmann brez navzočnosti okrajnega urada.

¹⁾ L. m. a.

III.

Usmiljeni bratje od l. 1786. do 1811.

Znotifikacijo, da je prevzel réd njegov samostan kakor tudi nekatero cerkveno in kuhinjsko orodje diskalcejatov, prosi ob enem vikarij Anastazij François dné 7. septembra l. 1786. okrajni urad, naj inženirja Schemerla črtež o prenarredbi priporočujé odpošlje guberniju, in takisto so potrebne poprave že sedaj, katerih pa ne vzmore samostanska družba, ki je imela z dvakratnim preseljevánjem svojim dvójne troške; nič menj nujne niso uredbe na vélikem vrti, da se mu ne zmanjša koristnost njegova.

Na konci vloge svoje apostrofuje vikarij okrajni urad, „kateri zmatra po svojem postopanju jedino zaslómba in drugim vrélcem, iz katerega pritéče blaginja betéžniku, da ji ne odréci tešilnega glasú, témveč priporóči že léto in dan meni nič tebi nič skoraj brez pravega namena svojega živóčo samostransko družbo, naj bode vsaj védela kako in kaj ter imela veselo upanje, izkazati se kar najprej koristno **usmiljenemu vladárju** in državi sámí stem, da stréže bolníkom.“¹⁾

Na vlogo okrajnega urada, ki jo je zaradi zahtevanega inventarja v nekdanjem samostanu diskalcejatskem 5. dné avgusta l. 1786. poslal guberniju graškemu, odločila je nótranje-avstrijska

¹⁾ L. m. a.

centralna vlada dné 9. septembra, da se usmiljenim bratom izroči oródje, cenjeno 413 gld. 3 kr., izvzemši cerkvéne paramente, vredne 43 gld. 11 kr., in vino, katerega je bilo še vrednega 294 gld. 52 kr. Zlasti poslednji točki je želel vikarij drugačne rešitve, kajti češ, ónih 147 véder ležéčega vina bi služilo za porabo v apóteki, kateri je potreba cvetóv in destilovanih vóð, da bi delali iz njega kúsavec za kuhinjo in v bolníške sóbe za okládke ranjencem, v krepilo okrévancem in zdravim strežnikom.) Stoprav Najvišji ukrèp dné 11. aprila l. 1787. določil je, da se usmiljenim bratom prepústi vsa vinska zalóga po dražbeni ceni za 294 gld. 52 kr.

Apostrofovanje vikarijevo je imelo pri okrajnem uradu ljubljanskem vspeh. Ker so se bili namreč tudi po poslednjem cesárskem ukrepu dné 19. junija zmúdili zopet štírje meseci z obravnnavami o értežih, proračunih itd., poslal je omenjeni urad dné 16. oktobra l. 1786. graškemu guberniju prošnjo, v kateri poudarja nujno potrebo, da se kar najhitreje móči ukrèni, iz katerega zaklada se poplatijo troški za postrój zgradbe in se mislijo postelje, „kajti brez tega“ — tako slóve dostavek — „bile bi čisto nepotrebne vse priprave in proračuni.“ Tudi se dolóči, po katerem érteži je napraviti bolníške sóbe, ker po naznanilu vikarjevem sedanja samostanska stanovanja niso popolnoma pripravna. To vse so stvari, katerih nima v oblasti okrajni urad, „in vendar brez njih ni móči osnovati po Njega Velicánstvu tako odločno priporóčanega zavoda.“ Začasno se nakaži vsaj za najnujnejše poprave potrebni znesek, da se v tem, dokler ne bode popolnoma izdelano vse, „vsprejmó nekateri bolníki, kajti sicer bi usmiljeni bratje, kakor že skoraj tri leta (sic!) brez oskrbovánja bolníkov bivajo tù, baš takisto pravilu svojemu protivno oprézovali tukaj.“²⁾

Dasi je bilo na postrój v nekdanjem samostanskem poslopji čakati še nekoliko časa, vendar se je še tekom oktobra poskrbelo toliko, da je bilo móči vsprejemati posamične betéznike, tako je n. pr. krčmarica Ana Marija Detela zadaj za avguštini (frančískani) s posredovanjem okrajnega urada dné 8. novembra nekega mladega človeka, ki je že „tri dní v največji siroččini ležal pod njeno streho“, mogla dati prenèsti k usmiljenim bratom, in dné 29. novembra se je po višjem ukazu izročil usmiljenim bratom blazni frančískanski menih Rok

¹⁾ L. m. a.

²⁾ L. m. a.

Wissiak iz Pazna, za katerega je graški gubernij nakazal letne oskrbnine 150 gld. ¹⁾

Posledica ónim guberniju, v Nemškem Gradci odločno izrečenim pomislekom okrajnega urada ljubljanskega je bila, da se je napósled primerno naglo rešilo jedno najvažnejših vprašanj, odkod namreč vzeti denar za bolniški závod, ki ga je napraviti.

Po propisanih stópnjah so došli „pomisleki“ pred prèstol vladárjev in takoj dné 13. januvarija l. 1787. ukrenil je cesar Jožef II. takisto:

„Usmiljenim bratom se za najpotrebnejše priprave dáj ónih tisoč goldinarjev“²⁾ iz brátovščinskega zaklada kranjskega, dalje 672 gld. iz bólničinega zaklada proti temu, da **précej** v jedno ali v več sôb diskalcejatskega samostana, kamor so se preselili, **postavijo dvanajst póstelj in vzemó v oskrbovanje tudi toliko bolníkov.**“

„Ta Najvišji ukaz“ — nadaljuje gubernij — „zvršiti se ima v prid ubogim bolníkom nemudno, in kadar se dejanski priçné oskrbovanje betéžnikov, pošlji se o tem naznanílo.“

S tisočakom iz brátovščinskega zaklada, katerega izplati po ukazu kameralna blagajnica in ki se dá vikariju na zveste roké, oskrbi le-ta dvanajst póstelj z vsemi potrebščinami vred, ónih 672 gld. pa, katere ima nakazati okrajni urad pri bólničini blagajnici in do katerih pripomózi po razmerji dohodnîne svoje bólničinih zakladov (ljubljskih) vsaki, (meščanska bólnica, ubóžnica itd.), porabiti je v zmyslu Najvišje volje takisto, da se potem, ko bode uréjeno potrebno pohlštvo — namestu zavés napraviti je zasloníla — mogó vsprejemati **kar najbrže bolníki.**

Dalje izróçi vikarij predlog, koli izmed teh dvanajstih póstelj za „bólničine betéžnike“ (oboléle ubóžce meščanske bólnice), „toda ne za hiralce, temveč za osebe z ozdrávnimi boleznimi“ bode pripravljenih v toli, da, ako zbolí ubóžec meščanski in je katera postelja prazna, najprej denó njega vánjo in se miloščina njegova ustávi tako dolgo, dokler ne okréva, „kajti ónih dovoljenih 672 gld.“ — pravi motivacija — „kakor se kaže ni odloèenih za drug namen, ker je za vseletne potrebšçine, namreč za petnajst póstelj,

¹⁾ L. m. a.

²⁾ Da je te novce prejel, potrja okrajnemu uradu vikarij brat Anastazij François na pobotnici dné 13. mareaia l. 1787. — L. m. a.

vsaka po 80 gld. postavljenih 1.200 gld., in če se tem prišteje še predlagana mesečna plača dvéma strežnicama pri ženskih, vsaki po 6 gld., t. j. 144 gld., znaša polovica te skupne vsote 1.344 gld. baš 672 gld., s katerimi je môči napraviti dovoljenih dvanajst póstelj, devet za moške in tri za ženske osebe, ki jim zadoščuje jedna strežnica.“¹⁾

Inženirju Schemerlu, kateri je bil črteže le „idealiter“ narisal, ker zaradi njih ni dobil nikakih določenih propisov, kadar so se na višjem mesti natančno pregledali „narisi“ njegovi, poslal se je dné 10. februvarija l. 1787. gubernijalni ukaz, naj nemudno predloží mero visočine in preséka cerkvenega pri nekdanjem diskalcejatskem samostanu.

Ko so pregledávali črteže na višjem mesti, ukrenilo se je namreč — od strani dvórnega stavbinskega voditeljstva — da se prestrôji v bólnico poleg samostana tudi cerkev in še dandanes spoznavamo na impozantni stráni ob desni roki pri vélikih vratih poslednje vidne ostanke bivše velike hiše božje diskalcejatov!

Vikariju pa so se pokazali črteži in naznanil se mu je namen dvórnega stavbinskega voditeljstva in ta je takoj predlagal, naj se cerkev ne prezidáva, kajti sôbe „v tem tako dobljenem prostoru bile bi prevelike in previsoke in njih kurjáva po zimi predrága.“

Iz vikarijeve izjave, noseče na čelu ta predlog in katero je po višjem ukazu dné 27. marcija l. 1787. poslal okrajnemu uradu, posnemljemo dalje: da on ne odobráva namerjanega začasnega oskrbovánja bolníkov, kajti bolníkom bi pri podiranji in zidanji provzročal mnogo težáv vapnéni prah in nemir delavcev, toda kadar bode vse gotovo, ustreže stari želji in takoj vsprejme bolníke; vikarij je proti temu, da se prenarôdi biljardnica v kuhinjo, ker imajo že sedaj lépo kuhinjo z vsemi potrebščinami, s shrambo za jedí, s klétjo in kuhinjskim prostorom.

A nasprotno predlaga, da se biljardnica prestrôji „v kopálnico, potrebno blazníkom in bolníkom, in da se vánjo postávi peč“, kajti v črteži se ni mislilo na kopálnico.

Dalje prosi, naj se pri zidanji sôb za blazníke milostivo gleda na to, da se napravita dva razdelka, za mirne in za besnéce blazníke, katere treba vsekako ločevati druge od drugih. Za blazníke prve vrste se nahajajo sicer pritične obokane sôbe, v katerih bi jih utegnili imeti prostor do osem, ako se napravijo staníce vsakemu posebej,

1) L. m. a.

in to bi se storilo z malimi troški, vendar druga vrsta, ki ji je zaradi mirú in varnosti treba biti nekoliko oddaljeni, zánjo ne vé ugodnejšega prostora nego v nekoliko oddaljenem gospodárskem poslopji, kjer se dadé prirediti tri ali štiri sôbe za neznatne novce.

Lekárni, katere uredba stane že nad 1.000 gld. — kar je môči dokazati vsak hip — odločilo naj bi se tistih pet sôb pri vélikih vratih, (kjer je sedaj nameščen oskrbníški urad.) Tudi prosi pustiti srednja dva zvonóva.

„Ako se nasvéti njegovi zavržejo“ — tako sklepa vikarij — „in bi prej ali pozneje vladár sam ali kakšen višji návod grajal ta (namerjani) náčin zidanja, potem prosi, naj se on ne zamatra sokrivim.“¹⁾

Toda v tem, ko je vikarij sestavljal „predloge“ svoje, ukrenil je bil že gubernij, da „se cerkev ne pustí“, da so popolnoma primerne sôbe za začasno oskrbovánje bolníkov po nártu Schemerlovem v refektoriji in v biljardnici, kajti oba ta prostora sta najoddaljenejša od kraja, kjer se najbolj zida, torej bi bolníki ne bili nikakor nadlegovani. Takisto se je proglasila lekárna usmiljenih bratov tistega dné 7. marcija l. 1787. javno lekárno.

Da je okrajni urad, kakor smo že omenjali, izplačal usmiljenim bratom 1.000 gld., pregréšil se je v tóli, ker jih je nakazal za posteljske potrebščine, dasi so bili odločeni za zidanje, toda vikarij je bil že večinoma raztóčil vsoto, zatorej prosi okrajni urad pri guberniji dné 29. marcija, da se mu nakaži 1.000 gld. iz brátovščinskega zaklada za zidanje, „saj bode to tako le osmi dél potrebščin, kajti da se izkúpi kaj práda za oprávo, ni dosti upati.“ Na to prošnjo je gubernij zahteval dné 3. aprila nemudnega pojasnenja: „ali je po danem ukazu združena blagajnica že izplačala 1.000 gld. za poslopje in 1.000 gld. za napravo potrebnih bolníških póstelj in orodja.“²⁾

Razven izročenege ma érteža o preséku in visočini cerkveni zahteva gubernij takisto jednakege érteža, kar se tíče svetíščá, katero se ima tudi porabiti za bolníške sôbe — dné 11. aprila l. 1787. — „dalje niso zaznamenovana ókna na sedanjem svojem mestu, niti se ni poslal presék strani poleg stoječega samostanskega poslopja, da bi se moglo posneti, na kakšen náčin bi kazalo najumestneje omisliti sápné vlake (ventilacijo).“ To vse, kakor tudi érteže „o prostorih, kamor bi usmiljeni bratje deváli blazne duhovnike,

¹⁾ L. m. a.

²⁾ L. m. a.

naplo predlôži inženir, „da se po Najvišjem ukazu bôlnica v Ljubljani kar najhitreje môči popolnoma ustanovi.“¹⁾

Dné 3. majnika naznanja okrajni urad graškemu guberniju, da je inženir predložil zahtevani profil cerkve in svetišča, da se pa nikdo ne dotakne cerkve in zakristije, dokler ne bode odloka. Kar se tiče ukaza, naj se vsprejmó vsaj nekateri bolníki, potrja se, da je prostora v samostanu prav malo, da bi zidanje bolníkom bilo zelo nadléžno, da je zatorej môči vsprejemati samó po nekoliko betéžnikov in sicer takih, katerih bolezní so hitro minljive mrzlice. Vendar bi dvéma ali trém bolníkom bilo treba postrézati ravno takisto kakor petnajstim do dvajsetim in za to bi ne zadoščevalo ni prej določenih 13 kr. na dan, ni sedaj določenih 10 kr., s katerimi bi se tudi prav siromaški izhajalo, da je polnih vseh dvajset póstelj.²⁾

Iz tega vidimo, kako se je prvotna namera ob ustanovitvi dvanajstih póstelj v tem in zatorej še predno se je splošno odprla bôlnica, izpremenila v tóli, da so povzdignili število na dvajset póstelj, kajti po pravici je bilo misliti, dvanajst póstelj bi ne bilo zadosti.

To vzvišanje števila je napotilo vikarija, da je po okrajnem uradu predložil guberniju naslednjo prošnjo:

1) da se dolóci za vsako posteljo namesto 60 gld. po 80 gld. na leto (kakor je bilo določeno že prej), kajti bôlnice, ki se tekár dobro začenja, nikakor ni smeti primerjati drugim bôlnicam, stojéčim že v vsi popolnosti svoji;

2) za petnajst póstelj določenim 1.000 gld. dodaj se še 333 gld. 20 kr. (Okrajni urad predlaga celó 300 do 400 gld. iz brátovščinskega zaklada);

3) pústi se ónih 144 gld. za strežnice bolníkov, torej vseh 1.344 gld. na leto, da se pomnoži število osebja v postrežbo móških in samostanskih duhovnikov samó za dvajset bolníkov. (Okrajni urad priporoča posebno to točko — kakor sploh vso prošnjo — da bi usmiljenim bratom lajšali delo in nóčno čuvanje privzeli pomagáči.³⁾

Da bi ustregel guberniju, pripravljen je tudi vikarij osnovati začasno bôlnico, toda gubernij, poučen o nakani, odgovarja, naj tega ne storí z velikimi troški, niti ne v kraji „škodljivo vlažnem“ (dné 30. majnika l. 1787.).⁴⁾ in takisto je

¹⁾ L. m. a.

²⁾ L. m. a.

³⁾ L. m. a.

⁴⁾ L. m. a.

tačas opomnil okrajnemu uradu v bodoče ravnílo, da je usmiljenim bratom namesto odkazanih dvajset bolniških póstelj, oskrbovati le vedno po dvajset siromákov in da se „z ozirom na bólnu ubóžce, odšteví jim svoje miloščíne po 2 kr. na dan, ostala dnevna porcija priračuna na dóbro občemu ustanovnemu zakladu.“ ¹⁾

Ali predno je bilo pričeto zidanje bólnice, zasukala se je nenadejano stvar drugače. Ukaz višjega mesta, da se počákaj z vsemi erárnimi poslopji, **ustavil je tudi predelávanje pri diskalcejatskem samostanu v Ljubljani.**

A navzlic temu so usmiljeni bratje izpolnili željo vladarjevo, da se odprè čim najbrž móči gojíšče ljubljanskim ubogim betéznikom, in tako se pokaže nam že dné 17. julija 1787. l. pri usmiljenih bratih oskrbovánih osem bolníkov ter da je bilo vse priréjeno, vsprejeti še štiri betéznike. Prosil je vikarij samó, da se dovóli njemu in ljudem njegovim v živílo bolje urediti lekárno in od ulične strani napraviti vánjo vrata. Dné 23. avgusta l. 1787. zatrja okrajni urad guberniju, da usmiljeni bratje resnično oskrbujejo dvanajst ubogih bolníkov brez plačila, in potem je odločil gubernij, da, ako se ne branijo vsprejeti nikakega potrebnega bolnika, kadar je katera póstelj prazna, izplačúj se jim od róka do róka popolnoma za dvanajst póstelj odmérjena vsota poluletnih 360 gld., naj po teh dvanajstih pósteljah ležé bolníki brez prestanka ali ne. ²⁾

Vendar, prej omenjena prepóved kar se tiče postrojovanja zgradeb, katere se bile last zakladu za mile ustanóve in vérskemu zakladu, ustavila se je skoraj — z dvórnim ukazom dné 22. avgusta l. 1787. — in ž njo tudi prepóved o popravljanji diskalcejatskega samostana v Ljubljani.

Z ukazom 30. dné avgusta naroča graški gubernij okrajnemu uradu ljubljanskemu, „naj po értežih, popravljenih od dvórnega stavbinskega vodíteljstva in po nakazih o njih, ne ozirajoč se na bolniške sóbe, kjer stojé postelje sedaj, nemudno pričnè zidati usmiljenih bratov bólnico in kar najhitreje se dá pošlje proračune o troških ter ob jednem naznani, bode li mogoče začasno izhajati s prostorom za blaznike v érteži zaznamenovanem.“ ³⁾

Videli smo sicer že prej, da se je usmiljenih bratov lekárna proglasila javno lekárno, sedaj se nam prikaže dné 12. decembra l. 1787. novo oblastveno privolílo za

¹⁾ L. m. a.

²⁾ L. m. a.

³⁾ L. m. a.

javno prodájo zdravíl iz te lekárne, ¹⁾ kateri je proto-medik dr. Jožef Anton Hajmon (rojenjá Postójinčan) pisal izpričevalo, da je sedaj popolnoma urejena in kakor je videl na svoje oči, po propisih uravnana. ²⁾ Okrajni urad je dotično prošnjo usmiljenih bratov v Nemškem Gradci priporočal, poudarjajóč sósebno znanostno izobraženost in uvidnost, s katero je bil nadarjen vikarij brat Anastazij François.

Brat Anastazij François, kateri si je o preseljevanji usmiljenih bratov iz Trsta v Ljubljano in v dóbi dotedanjega njih tukajšnjega bivanja s posebno skrbljivostjo na korist samostanske družbe svoje in takisto s požrtvovalno delavnostjo svojo ob ustanovitvi bólnice pridobil največje zasluge, izvolil se je jednoglasno prijorjem dné 28. decembra l. 1787. ³⁾

Tega prijorja je popóludne 3. marcija 1788. l. doletela velika sreča, da je bólnico, po črtežih na Najvišjem mestu potrjenih tako lepó rastóčo v vseh prostorih svojih mogel pokazati vzvišenemu ustanovitelju cesarju Jožefu II. Vladár se je namreč imenovanega popóludne ob dvéh pripeljal v Ljubljano, stopil pri bólnici iz vozá in jo prav natančno pregledal z najvišjim svojim zanimanjem za humanitarne naprave. ⁴⁾

Grajenje, potrebno spoznano, da se prenaredí samostan v bólnico — cerkev in zakristija izpremenita v bolniške sóbe in se sezidajo prostori za blaznike — bilo je pa popolnoma končano stoprav 1789. l., to posnemljemo iz okrajnouradnega odloka na prošnjo Viktorina Ankermüllerja, ki je v letih, ko se je zidalo, po zimi nadziral gradivo in kateri je samó ob zidanji dobival po 1 gld. na dan, ali za nadzоровanje svoje po zimi nič, zaradi česar po završenem zidanji l. 1790. prosi remuneracije. ⁵⁾

A kadar je bilo poslopje čisto dozidano, tačas ni več bil prijor brat Sebastijan François, temveč že dné 2. februvarija 1789. l. jednoglasno izvoljeni pater Pacifik Lieb.

Tega 1789. l. prišel je v Ljubljano deček Matevž Gradischeg, kmeta sin iz vasi Gameljni pri Savi (blizu Ljubljane), učít se k nekemu mojstru pozamentirju. Ko je ta deček mimo bólnice usmiljenih bratov pótoval v mesto, najbrž ni mislil, da bode tú po doučenem izbranem rokodelstvu kdaj načeloval samostanski družbi samóúk zdravnik in prijor. Jako zanimivo je

¹⁾ Razglasilo se je po novinah in z bóbnom. — L. m. a.

²⁾ L. m. a.

³⁾ L. m. a.

⁴⁾ „Laibacher Ztg.“ l. 1788.

⁵⁾ L. m. a.

življenje Matevža Gradischega, ali kakor se je nazival potem s samostanskim imenom, prijorja Fausta.

L. 1790. stala je bólnica usmiljenih bratov dobro urejena in dodelana in dné 30. avgusta jo je prišla pogledat gospá nadvojvodinja Elizabeta iz Inomosta. ¹⁾

Ko je l. 1791. na višjem mestu izprožena bila misel, naj se pripravljajo bratje lajiki iz drugih samostanov (prosjáških redóv) za postrežbo v bólnicah, odgovorili so usmiljeni bratje ljubljanski, da imajo po redú svojega pravilih dovolj strežnikov. ²⁾

L. 1791. ležal je tudi pozamentirski učenec Matevž Gradischeg pri usmiljenih bratih bolan; tačas je spoznal do bóbra hišni red in še v poznejši dóbi se je rad spominjal prvih tú prejetih vtiskov o delovanji tega redú.

Ako je bila doslej bólnica ljubljanska usmiljenih bratov zavezana vsprejemati jedino bolnike iz Ljubljane (s Kranjskega), odredila je okrožnica deželnega glavárstva, katero je podpisal Jurij Jakob grof Hohenwarth (namestnik deželnemu glavárju), naj dela, „ker družbe usmiljenih bratov po Ogrskem in Hrvaškem podložnike nemško-dédnih držav brez razločka vsprejemljejo v oskrbovanje, takisto tudi ta ónim vspóred.“ Ob jednom, kakor je bilo dovoljeno družbi ljubljanski brati mile daróve po Ogrskem in Hrvaškem za bólnico svojo, dovolilo se je tudi ónim pobirati milodare po deželi naši. ³⁾

Usmiljenih bratov delokrog v civilni bólnici ljubljanski se je širil od leta do leta, polnili so se prostori bolj in bolj. Po koliko je bilo kdaj v nji bolníkov, o tem sicer nimamo natančnega naznanila, vendar pa iz sanitetnega poročíla zdravstvenega magistrata ljubljanskega Jožefa Melzerja, objavljenega v „Laibacher Zeitung“ l. 1799. o minulem l. 1798., kjer se naštevajo mrtveci bólnice usmiljenih bratov, lahko nekoliko sklepamo o bróji bolníkov.

To sanitetno poročílo — najbrž jedno najstarejših mesta našega — slóve od besede do besede takó-le:

„1798 starben in Laibach mit Ausnahme des Garnisonsspitals männlichen Geschlechtes 266, weiblichen 258. Summe 524 Personen. Davon im allgemeinen Krankenhause der barmherzigen Brüder 21 Männer und 22 Weiber. Summe 43. Im Siechenhause 3, im Arbeitshause 3, im Gebär- und Findelhause 3. Ueberhaupt starben an Entzündungskrankheiten 12, Schlagfluss 18, an allgemeiner und örtlicher Wassersucht 33, an

¹⁾ „Laibacher Ztg.“ l. 1790.

²⁾ L. m. a.

³⁾ Tiskano. — L. m. a.

Abzehrung 71, an innerlichem und äusserlichen Brand 53, an Fraisen, Skrotl und Ausschlagskrankheiten grösstentheils Kinder 131, Schleim-, Gall- und Nervenieber 25, Dissenterie und Diarrhöe 9, Lungensucht 42, in Asmaten 14, an Entkräftung aus Alter 14, nothgetauft wurden Kinder 4, frühzeitig geboren 12, todtgeboren 14, an natürlichen Blattern starben 24, unter 61 von Hrn. Dr. und Prof. Chir. Vincenz Kern im verflossenen Jahre hier geimpften Personen starb keine.“¹⁾ L. 1799. umrlo je med 496 osebami (skupno število mrtvecev v Ljubljani) v javni bólnici usmiljenih bratov 49 oseb, in sicer 29 moškega in 20 ženskega spóla,²⁾ v navedenem skupnem številu 496 mrtvecev tega leta pa tudi ni vštevana garnizijska bólnica, niti ne tukaj umrši vójni jetniki.

Sedaj so bila namreč napočila trde preskušnje leta za kranjsko deželo našo s prvim dohodom Francozov (l. 1797.), za katerim so se prikazali skoraj na nóvo (l. 1805.) in ki se je tretjič kakor znano izpremenil v večletno okupacijo Kranjske po Francozih (od l. 1809. do 1814.)

Že takoj prva vójna leta je zelo čutila bólnica usmiljenih bratov, kajti morala je vsprejemati bolne vojake, in to ji ni bila majhna kvara.

Na prošnjo usmiljenih bratov beremo v odloku okrajnega urada dné 13. marcija l. 1802., da provinciálno stavbinsko voditeljstvo popravi v bólnici usmiljenih bratov kvaro za vójne dóbe provzročeno po vojakih tam nastanovljenih.³⁾

Blagonosno delovanje usmiljenih bratov po bólnici svoji v Ljubljani si je pridobilo najsijajnejše priznanje magistrata stólnega mesta, ko so ukrepali, da se znižaj mestni vinski dác usmiljenim bratom. Dotično prošnjo usmiljenih bratov je priporočal magistrat izrecno poudarjajoč, „da ta družba trpéchemu človeštvu res posebno koristi“,⁴⁾ in da precéj vina použijó bolníki samí (l. 1805. dné 15. februarija.)

In veljava ter priljubljenost redú kakor tudi po njem oskrbovane bólnice v Ljubljani — denašnje civilne bólnice naše — rasli sta v stanovništvu mesta našega od leta do leta.

Dné 6. oktobra l. 1806. vrnil se je nekdanji pozamentir, podpriyor usmiljenim bratom in medicinec v domovino svojo na

¹⁾ „Laibacher Ztg.“ l. 1799. štev. 2 (v e. k. licejski knjižnici ljubljanski.)

²⁾ „Laibacher Ztg.“ l. 1800. štev. 7 (ravno tamkaj.)

³⁾ L. m. a.

⁴⁾ L. m. a.

na Kranjsko in je stopil zopet v hišo, katera se mu je že za mladih dnij tako srčno prikupila, ki ga je izpodbôla hrepeneti po vzvišenejšem smotru življenja in kjer je bil kakor pozvan plodovito delati dôkaj let.

Gradischeg, stopivši l. 1797. v samostansko družbo usmi-ljenih bratov, pokazal se je lajik sôsebno goreč in neobično vstrajen pri béri milih daróv, toda poleg tega je že vedno obračal vso pozornost svojo takisto na ozdravljanje bolnikov in na (se vé najprej le privatno) proučevanje bogoslovja. L. 1803. ostavil je bil domovino, potoval précej v Valtice (na Moravsko), potem na Dunaj, kjer je že proučeval anatomijo in se tudi ex professo poprijel bogoslovja. Dné 13. aprila 1805. napravil je póslednji izpit iz bogoslovskih predmetov, in sicer prav dobro. Sedaj ga pošljó predstojniki njegovi l. 1805. v Zlato Prago, da se na tamošnji visoki šoli učí medicinstvu, toda niso ga vsprejeli rednega slušatelja medicinstva, nego le izvanredni slušatelj ali „tujec“ — kakor pravi sam — mogel je biti navzočen pri predavanjih. To ga zeló potare, vendar ljubezen do bližnjega ojači ga zopet in, sam ubóžec, pomaga ubóžcem z zdravniškim svojim svétom.

Zdajci nanagloma stopi Gradischeg v veselejšo, v najveselejšo dôbo življenja svojega.

Jeden zdravnikov bólnice v Zlati Pragi ostavi tisto leto mesto in Gradischeg pride na stôpinjo njegovo.

Nastala draginja in lakota polni bólnico z betéžniki, kateri pomirajo za legarjem. Cesar sam pohodi Zlato Prago in se uveri v bólnici, kako požrtvovalno deluje Gradischeg.

Nesrečna bitka pri Ulmu dné 19. septembra l. 1805. pomnoži delo v bólnici praški, toda navzlic silnim opravkom pohaja Gradischeg dalje predavanja na vseučilišči. Bitka pri Slavkovu pošlje nove trume betéžnikov v bólnico praško in vsem vzbuja največje zaupanje naš Faust. Vsi generali mu pišó pohvalne liste in dné 2. marcija l. 1806. prejme oskrbníštvo bólničino posebno cesársko zahvalno pismo.

To leto najvišje čestí tudi za Fausta Gradischega bilo mu je takisto leto najvišjega veselja, kajti dné 30. junija l. 1806. prebije stroge rigoroze na visoki šoli praški in si pridobi pravico do doktorstva. Dné 18. septembra prejme od predstojnikov svojih dovoljlo, da smé podprijor iti v Ljubljano. Brat in medicinec Faust ima sedaj jednointrideset let.

Dné 21. septembra l. 1806. streže póslednjích „levit“, na dan provincijalovega godú, pri svojcih v Zlati Pragi, in dan potem odide proti Ljubljani.

V poštnem vózi ozdravi nekega za vratínko hudó zbolelega kondukterja in dvé ženski. ¹⁾

Dné 6. oktobra — kakor smo že omenili — došel je srečno v Ljubljano. ²⁾

Kadar je bil prišel brat Faust v bólnico ljubljansko, začenja se ji nova dóba znamenitega razvója, katera vendar, žal, ni trajala dolgo, kajti prihrumel je bojni vihar na nóvo in kakor je bila poslédica njemu okupacija dežele sáme, takisto je tudi razdružil usmiljene brate z bólnico svojo.

Novo leto 1807. privédlo je bólnici — hvala bodi navzočnemu in že na daleč in na široko slovečemu zdravniku Faustu Gradischegu — veliko množico domačih in zunanjih bolníkov, da jih zdrávi. Dné 5. aprila je prišel v Ljubljano provincijal in sedaj so storili Fausta prvim v hiši, imenovali so ga prijorjem dné 7. aprila l. 1807. ³⁾

Faustova pleča nosijo sedaj težo vseh hišnih opravíl, pisati mu je in skrbeti za vse.

Prostore v bólnici potrebam služeče priréja ter popravlja in sploh se vedno trudi vzboljšavati kjer je móči in kar se dá. ⁴⁾

Pred komisijo, katera je prišla na ógled, da se osnuje klinika, pokazeta se vse česti vredna on in gosp. Rogel in že 25. junija l. 1808. napočil je samostanu častni in veselja polni dan, ko se je odprla v Ljubljani kliniška šola. Že drugi dan potlej prejme klinika Fausta našega najvišjo pohvalo vladarjevo; potrdil se je s tem tudi daljnega razvitka njenega načrt in Faust se je nemudno poprijel, da prirédi „oddelek za bolníke posebne vrste.“ ⁵⁾

Početkom l. 1809. zbolí drugi ordinarij bólničini, dr. Bernik, in Faust, kateri je bil že zeló bolehen zaradi množega truda, opravljati je moral sedaj prav sam tudi zdravniška pòsla v bólnici.

Trudu in vsem opravkom se je pridružila o prihodu sovražnika Francoza v déžel še skrb, kako ohraniti red in bólnico. V nóči dné 22. do 23. majnika l. 1809. podál se je Grad ljubljanski in Francozje so bili gospodarji mestu. Dnevi, ki so nastopili sedaj, napolnovali so bólnico usmiljenih bratov s francoskimi vojaki, ⁶⁾ katere so betéžne in ranjene prinašali vánjo od vseh strani, in to je trajalo več me-

1) „Slovenec“ štev. 62—65. l. 1885 — XIII. t. č.

2) „Slovenec“ štev. 65.

3) „Slovenec“ štev. 65.

4) „Slovenec“ štev. 65.

5) „Slovenec“ štev. 65.

6) „Slovenec“ štev. 66.

secev. Dné 1. avgusta pošlje okrajni urad magistratu ukaz, naj „nabórni okraj jutri zjutraj ob 8. uri pošlje dvajset žensk z metlámi in s keblí, da očedijo bólničino poslopje.“¹⁾ A jedva je bilo to delo storjeno, brž so bile zopet takisto postelje zaléžene. Dné 4. avgusta obrača se namreč bólničinega oskrbníštva prístav Seitz do okrajnega urada s prošnjo, naj mu preskrbí sto ljudij, da se na novo urédi usmiljenih bratov bólnica in ob jednom francoska vojaška bólnica, da se osnažijo sôbe (najbrž pobéjoli), postavijo postelje, ker že sedaj leže bolni vojaki brez póstelj po nji krog i. t. d. Francoski gospod bólničini vodítelj je ukazal, da morajo biti „do 6. ure jutri zjutraj“ vse poprave dovršene!

Poleg civilnih bolnikov so morali zatorej usmiljeni bratje sedaj zopet vsprejemati francoske vojake, toda odkar so došli Francozje v Ljubljano, izplačevali se jim niso dalje novci, katere so do tačas dobivali iz javnih blagajnic. Zato se je obrnil prijor Faust dné 13. avgusta l. 1809. s francoski pisano vlogo do generala grofa Baraguey d' Hilliers, poveljnika provincijam Kranjski, Koroški, Trstu in Reki, in v prošnji svoji poudarja, da je po cesarji Jožefu ustanovljena bólnica ljubljanska jedini bolniški závod v deželi, kamor se brezplačno jemljó ubogi betézniki ter blazníki obojega spóla brez ozira na véro ali stan, in v kateri je bilo za te vojske vsprejetih toliko bolnih in ranjenih francoskih vojakov. Ubogi samostan se je bil obrnil do vlade prosé, da se mu nakaži zastala dohodnína treh mesecev, t. j. 1.032 gld., toda vlada je prošnjo odbila in opomnila bratom, naj potrpe. In ker ta hip tudi ni móči pobirati milih daróv, oplenjena je bólnica vseh pomočkov, prisiljena bode torej zapreti vrata bolnikom siromakom, katerih broj pa se ravno zaradi hudih časov množí, dà, poslati domóv celó tiste bolníke, ki jih ima sedaj pod streho. Vsi ti ubóžci so potem gotovo izgubljeni, ako tukaj v bólnici ne najdejo več svojega zavetja. Konečno ponavlja prijor iskreno svojo prošnjo, da bi se mu nakazal dohodnine zaostanek.²⁾

Tudi ta prošnja je bila brezvspešna in potem izročí prijor Faust po dobljenem privoljenji predstojnikov svojih (z Dunaja dné 10. marejja l. 1810.) na svoje in bratov svojih ime francoski vladi v Iliriji odpóved o samostanu ljubljanskem,³⁾ dasi je še malo prej (dné 20. oktobra l. 1809., ko

¹⁾ L. m. a.

²⁾ Mitth. d. hist. Ver. f. Krain 1863 str. 19.

³⁾ „Slovenec“ štev. 66.

so slovesno oznanjali mirov god) svečano blagoslovil novi re-fektorij. ¹⁾

To je pomagalo.

Glavna intendantca je sestavila takoj komisijo, da se ohrani samostan usmiljenih bratov, in tudi intendant sam je nakazal Faustu našemu novčeno pomoč, da vzdržuje bólnico še dalje. ²⁾

Vendar je okrajni urad gorenjski dné 15. februvarija l. 1811. ukazal okraju magistrata ljubljanskega, fužinski gosposki, komendi ljubljanski in ižanski, naj po gosposki in duhovščini sploh razglási, da závod za potrebne bolnike ni odpravljen, ali da je zlasti na prid domačim bolnikom v bodoče treba strože paziti, kdo se vsprejmi v bólnico, kajti doslej se je često greševalo v tem in takisto se je kakor znano opésani zaklad rabil protipravilno. Dalje mora tisti, kdor hoče, da ga vsprejmó v bólnico ljubljansko, dobiti privoljenje okrajne intendance, in to se mu dá, ako prinese izpričevalo občinskega svojega oblastva, ki naznanja, kje je porojen ali kje biva, ali da se je v Iliriji udomačil, kakor tudi, da so občina, ali bolník, ali prijatelji njegovi brez vsega imetja, in to izpričevalo mora, kar se tiče bolezni, podpisati tudi protomedik dr. Jeuniker. One sosede ali prijatelje, kateri bi se navzlic temu „nesramno in človeško čustvo svoje ponižujoč“ drznili odkladati dotične bolnike tukajšnji bólnici ter jih prepuščati usodi, treba ostró kaznovati. ³⁾

A malo dnij prej (dné 4. februvarija l. 1811.) prejel pa je Faust ukaz francoskega vójnega oskrbníštva: da ne vsprejémlji v bólnico nobenega bolníka, kajti v nji se bodo nabirali novínci za francosko vojsko. ⁴⁾

Vendar navzlic temu je še dné 26. marcija l. 1811. tajnik intendanture general Parie za odsočnosti intendantove naznanil županu ljubljanskemu, da je določil generalni intendant, naj mestna blagajnica izplača Faustu Gradischegu vsoto 500 frankov iz petih doklad in iz centimov za bólnice odločenih. „To začasno plačilo“ — tako čitamo od besede do besede — „katero so usmiljeni bratje pošteno zaslužili pri vladi s svojo gorečnostjo in človekoljubivostjo v zvrševanji svetega svojega poziva, bode jim le pripomoč, da platijo dolžnih 600 frankov; vlada jim skoraj tudi pošlje nakaz na novce, ki jih je dolžna za póslednji četrtletni

¹⁾ Ibid.

²⁾ Ibid.

³⁾ L. m. a.

⁴⁾ „Slovenec“ štev. 66.

rök l. 1810. Upam“ — tako slöve pismu konec — „da kar najprej móči izplatite önih 500 frankov prijorju na pobotnico njegovo.“¹⁾

Ali s temi 500 franki in za bodoöe obötanimi 600 franki ni nikakor mogla vzdržavati in oskrbovati družba usmiljenih bratov, öe tako zadolöena, bölnice ljubljanske.

Dné 12. oktobra l. 1811. ostavili so prvi trije usmiljeni bratje samostan ljubljanski ter so pótovali v stölnico avstrijskega vladarja, na Dunaj. Prijor Faust pa je ostal v Ljubljani, da je öe dalje zastopal redú svojega interese.

Dné 15. oktobra l. 1811. prevzelo je francosko vöjno oskrbníötvö poslopje denaönje civilne bölnice in Faust je izročil novemu oskrbníku Pollacku inventar samostana in bölnice. On sam je našel zatoöiöice v hiöi bogate obitelji ljubljanske Kastagna, kje se mu je izvrstno posreöilo ozdraviti nekoliko bolníkov, in sedaj je bil po zasebni praksi nevaren tekmeec zdravníökim tovaríšem svojim daleö okoli!

Malo prej, predno se je odpravila usmiljenih bratov bölnica, umrla je bila v nji neka vstökla deklína in generalni komisar policijski Toussaint je ukazal, da se präcej seögi postelja, na kateri je deklína leöala, kakor tudi reöi, katere so rabile tej deklíni, kar se je res nemudno zgodilo na vélikem vrti v navzoönosti bölniöinega prefekta Fausta, drja. Werniga (Bernika), Valentina Reschiga, Martina Hergulza in domaöih ljudij.²⁾

Predno sta se odpravila samostan in bölnica, bila je öe präcej öasa zaprta lekárna, kajti öe za bivanja usmiljenih bratov — dné 30. avgusta l. 1811. — doöel je mairiji (öupanstvu) ukaz intendance, „da, ker je v Ljubljani potreba zdravíl velika, öupan odpeöati lekárno usmiljenih bratov in medikamenti naj se brezplaöno delé na listke, katere píöi protomedik in potrjaj öupan.“³⁾

(Zaöetkom bodoöega leta so prejeli ötirje lekárnarji ljubljanski Wagner, Wondraschek, vdova Raabova in Joöef Mayer dovolilo, da zato, ker oskrbujeö vse dobrodelne zavode z medikamenti popuöajöö jim po 30°/₁₀₀, smejo na svoje troöke in proti temu, da ga svoj öas zopet zazidajo, v javni bölnici prebiti okno za sploöen príhod v lekárno.⁴⁾

Ko sta se izročila usmiljenih bratov samostan in bölnica vöjnemu oskrbníötvu francoskemu dné 15. oktobra l. 1811., dobila je vodíteljstvo bölniöino pod öblast nalaöe za to sestavljena komisija, kateri naöelnik je bil ljubljanskega öbünskega oskrbníötvö prvosednik maire baron Codelli, priöla je zatorej bölnica posredno takoj v mestno oskrbníötvö.

1) L. m. a. 2) L. m. a. 3) L. m. a. 4) L. m. a.

IV.

Bólnico ima v oskrbi mestna občina ljubljanska od l. 1812. do 1849.

ker hipno ni bilo na razpolaganje nikakeršnih družih pomočkov za vzdrževanje civilne bólnice, ukazala je vlada francoska, da ima služiti v to po nekaj imetje usmiljenih bratov, a 26.437 frankov ali 10.223 gld. 41 kr. dodájaj vsako leto mestna občina ljubljanska iz dohodkov svojih.¹⁾

Zadolžila se je bólnica od l. 1809. do l. 1812. vsoto 32.575 gld. 72 kr., troškov za bivše vojaške bólnice v zavodu usmiljenih bratov se je bilo l. 1810. nabralo 2.519 gld. 55 kr. in 1811. l. so narasli troški na 6.980 gld. 80 kr. Trgovci ljubljanski so omislili pósteljnih potrebščin l. 1810. za 394 gld. 34 kr. in l. 1811. za 560 gld. 49 kr. Plače bólničinim uradnikom so zaznamenovane l. 1810. z 902 gld. 54 kr., l. 1811. s 564 gld. 10 kr., in l. 1812. z 987 gld. 59 kr.²⁾

Bólnici vodítelj je bil po odhodu usmiljenih bratov protomedik dr. Jeuniker, kateri je za to opravilo dobival vsako leto po 1.500 frankov.

Prvosédništvo bólničine komisije — v kateri je bil tudi dr. Jeuniker — izročeno je bilo, kakor smo že omenili, mairu baronu Codelliju. Iz nekega pisma drja. Jeunikerja, o katerem obširneje izpregovorimo pozneje, móči je posnemati, da gre pred

¹⁾ L. m. a.

²⁾ L. m. a.

vsemi drugimi zlasti baronu Codelliju in Jeunikerju zasluga na daljnem obstanku bólničinem po odhodu usmiljenih bratov.

Mesto ljubljansko, upravno oblastvo bólničino, prejelo je 20. dné februvarija l. 1812. po intendanci „Instruction sur les Hôpitaux, Hôpices et autres établissements de Bienfaisance“ po zakonu „16 Vendémiaire Jar 5“ in „16 Messidor Jar 7.“¹⁾

Ako je bil generalni guverner francoski, maršal Marmont, vojvoda dubrovniški napravil že l. 1810. v Ljubljani srednjo šolo (école centrale), na kateri se je poleg kirurgije predavala tudi medicina, ukazala je francoska vlada sedaj, ko je bila postavljena bólnica na trdne noge, da se napravi klinična šola, ki je bila prestala po Faustovem odhodu. Prostor zanj se je dné 2. marcija l. 1812. odločil v vélikem refektoriji in vélika shramba za jedí poleg njega.²⁾ Vodíteľ jì je bil dr. in prof. Melzer, kateri se je zaradi priredbe prostora hudo razprl z bólničinim oskrbnikom Fr. Ks. Pollackom, da je ta razpór moralo pomiriti mesto s pismenim ukazom, katerega je poslalo Pollacku.³⁾

L. 1812. pokazale so se nujne potrebe popravíl, o čémer je nakazanih v mestnem proračunu 1.000 frankov, in l. 1813. nakazuje intendant z Gorenjskega mairu v Ljubljani, naj prošnji bólničine administracije ustrezajóč izplati na račun bólničini komisiji lansko leto dovoljenih 2.159 frankov, zaostalih že od l. 1811.⁴⁾

Jedva je bilo prišlo oskrbníštvo bólničino sedaj nekoliko v tek, kar se uvidi potrebno bólničinemu vodíteľju drju. Jeunikerju, da se odpové svoji službi. Res je ostal ta namen le namen, vendar dopisovanje o tej stvári med njim in mairu ni kakor ni bilo takšno, da bi pospešujé vplivalo na bólnico sámo.

Umestno se nam zdí, da tú po vsi svoji vsebini objavimo ta dva dopisa, katera, kakor sta karakteristična za oba pisalca, takisto tudi zanimivo osvetljujeta dóbo in njeno razmerje.

Bólničini vodíteľ dr. Jeuniker piše 1. dné oktobra meseca l. 1813. tako-le:⁵⁾

„Herr Mär! Hoch- und Wohlgeborner Freyherr!

Ungeachtet meiner möglichsten Anstrengungen für das ärztliche Wohl der Gemeinde der Stadt Laibach in vorigen und jetzigen Zeiten scheine ich

¹⁾ L. m. a. — Navajano tudi v „Arrêté de S. E. Le Gouverneur Général des Provinces Illyriennes du 5 mars 1812, pris par la proposition de Mr. le Baron de l'Empire Coffinhal commissaire général de Justice en Illyrie.“ Tiskano in zeló redko. (Svojina g. dež. tajnika Josipa Pfeiferja.)

²⁾ L. m. a.

³⁾ L. m. a.

⁴⁾ L. m. a.

⁵⁾ L. m. a.

das Wohlwollen der meisten Municipalräthe nicht zu besitzen. Von jeder Sitzung derselben muss ich den empfindlichen Vorwurf hören, dass ich mit den zwar nicht von diesen grossmüthigen Herren, sondern von der Regierung bestimmten 1500 Franken verschwenderisch überzahlt werde. Erlauben sie daher, dass ich in Zukunft mit dieser Last der Gemeinde nicht weiters zur Last fallen dürfte. Ich resignire die Stelle des Civilspitaldirectors und Arztes nicht weil ich müsste, nicht weil ich die Annassungen und neidischen Einverständnisse einiger aus ihrer Mitte fürchte, auch nicht aus Besorgniss, als ob ich von einer andern Regierung nicht gleichen Entgelt hoffen dürfte, sondern ich resignire, weil diese immer wiederholten schmutzigen Vorwürfe jener Individuen selbst und meiner unwürdig sind und mich aufs empfindlichste kränken. Sie mögen in der Meinung verharren, die glauben mit einem Pfannenflicker um ein geringeres Geld das nämliche auszurichten. Die mir von der Regierung anvertraute Stelle des Intendantarztes von Krain berechtigt mich, dass ich die Einsicht in alles Spitalsach ärzlicher Seits bis zur Gründung der Regierung mir vorbehalte. Alle Armen der Stadt Laibach sollen und werden Zeugen sein, dass ich diese lumpichte Besoldung nicht umsonst genossen, treu, ehrlich und fleissig sie gepflegt, folglich jene theuer verdient habe, sie vielleicht durehs Militärspital noch theurer zahlen könnte. Mein einziger Trost bleibt, dass Kranke, Arme und Waisen mich, den Baron Codelli und den jetzigen Armenrath segnen müssen, dass wir dies Institut gegründet haben, wenn es auch durch Zuthun selbsteigener Bürger wieder verschwinden müsste. — Schreiten Sie, Herr Mär! mit den Municipalräthen zur Wahl eines andern unverzüglich, es ist ohnehin kein Zweifel, dass Sie einen um geringes Geld finden können.

Ich verharre mit möglichster Verehrung Ihrer Person

Wohlgeborner Freyherr

gehorsamer Diener
Dr. Anton Jeuniker,

Intendantarzt und Prof. der Arzneikunde.“

Na to pošlje še tisti dan maire oficijelno pismo ¹⁾ pod naslovom „An Dr. Jeuniker, dirigirenden Arzt und Administrationsmitglied in dem allgemeinen Spital der Gemeinde Laibach.“

Pismo slóve:

„Welche immer die Beweggründe zu ihrer Resignation von denen übernommenen Pflichten eines dirigirenden Arztes und Administrations-Mitgliedes in dem hiesigen Gemeindespital sein können, so muss ich erklären, dass diese ihre voreilige Resignation von keiner Regierung bei dem dermaligen Drange der Zeitumstände gut aufgenommen werden könne, weil keine Regierung es billigen würde, dass wer immer zu einer Zeit seinen Posten verlassen könne, wo vielmehr die äusserste Anstrengung aller Kräfte für den öffentlichen Dienst und das allgemeine Wohl gefordert wird. Ich ersuche Sie demnach, ²⁾ Ihren Dienst in dem Gemeindespital mit allem Eifer fortzusetzen und abzuwarten, ob und welche Veränderung unser Spital durch die Zeitumstände zu erfahren habe.

Ich verharre mit aller Achtung der Maire der Gemeinde Laibach.“

¹⁾ L. m. a.

²⁾ V. conceptu stoji: „Sie werden demnach“ . . . katere besede je zopet izbrisal sam maire.

To pismo mairovo je pridržalo drja. Jeunikerja na svojem mestu zdravnika voditelja v civilni bolnici.

Še tistega meseca (oktobra l. 1813.) prosi on, vse bolnice (tudi vojaško bolnico) nadzorujúči zdravnik, likvidacijsko komisijo dati plačila ónim zdravnikom, ki pod voditeljstvom njegovim léčijo razne bolnike. Komisija potem nasvétuje intendanci, naj dovoli kirurgu primariju na dan po 2 gld. 30 kr., kirurgu sekundariju po 1 gld. 40 kr., pomočnikom po 50 kr.¹⁾ Iz neke vloge bolničinega (oskrbníškega) voditelja gosp. Globotschniga (— prednik njegov na tistem mestu je bil gosp. Sofner —) dné 29. oktobra l. 1813. posnemljeno število bolničinéga oskrbníškega osobstva in plačo njegovo; dotična tabela slóve:

Ekonom na dan	1 gld.
dispenzator	40 kr.
pomočnik njegov	} 24 kr.
dva vélika strežnika bolníkov	
prvi pomočnik v lekárni	
kuhar	
vratár	
mali strežniki bolníkov	} 15 kr.
dva zdravníška pomočnika	
drugi pomočnik v lekárni	
mali kuhar	
períca obéz	

Z drvámi in s slamo je bolnice zakladal g. Janez Doberlet iz Trnovega.²⁾

Dné 4. oktobra l. 1813. se je v Ljubljani v „cerkvi usmiljenih bratov“, nekdanji mrtvaški kapeli, (sedanji bolnični cerkvi), znova praznoval god ljubljenega cesarja Frónca z véliko sv. mašo in zahvalno pesmijo in avstrijansko vojaštvo, pésci in konjiki, delalo je zopet parado ter nebrojna množica ljudstva, cerkev in prostor pred njo polnéca, pozdravljala je z oduševljenimi živel-klici cesarja Frónca. Dné 5. oktobra se je podala trdnjava ljubljanska in dné 13. oktobra je došel v Ljubljano fml. baron Lattermann, imenovan po cesarji Fróncu civilnim in vójnim guvernerjem Ilirije. S tem je završila Avstrija reokupacijo Kranjske.

Pri odhodu Francozov se je odločilo v vojaško bolnico nastopno léčniško osobstvo: kirurga primarija prof. Anton

¹⁾ L. m. a.

²⁾ L. m. a.

Melzer, gosp. Pinter, kirurgi sekundarji gg. Fran Zollner, Baldauf, Mayerhoffer, Bechhoffer, Weber, asistenta gg. Germounig in Gallè. ¹⁾

Koncem decembra l. 1813. ima zabeleženih vsprejemni zapisnik civilne bólnice sam tristoinddevet oseb in zapisnik l. 1814. kaže nam do konca julija meseca celó število dvestosedeminpetdesetih bolníkov in ranjencev, kajti sedaj so se v civilno bólnico zopet jemali tudi vojaki.

L. 1813. bilo je v civilni bólnici in blaznici dovoljenih na troške za kruh, vino in móčne jedí 6.544 gld., za drvà 800 gld., za svečavo 310 gld., za zdravíla 2.000 gld.; za plače zdravnikom, kirurgom in bábicam 2.701 gld. (L. 1813. zahtevalo se je za ta oddelek 3.200 gld. ²⁾)

Ker so od l. 1811., ko se je bila odpravila družba usmiljenih bratov, z bólnico in z zavódom za blazníke strnili še porodílnico, nájdenski závod in jeden del zavóda za ubóžce, določevalo je poslej mesto v proračunu svojem o bólnici tudi vsote, potrebne za te dobrodélné naprave, in tako vidimo sedaj v proračunu na l. 1814. za vse te zavóde zaznamenovanih skupnih troškov 47.684 gld., kateri se ujemajo z dohodki 47.684 gld.; deficit, katerega utegne biti 6.624 gld., pokrijejo naj obresti kapitalij, naloženih pri državi. ³⁾

Januarija meseca l. 1814. prikazale so se po nagnétanji vojaških krdel prijemljóče se bolezni (živčna mrzlica in ostúdnice) „v Krakovem in Trnovem ter pri sv. Jakopu;“ intendant za Gorenjsko baron Codelli je poskrbel kar najbolje móči, da se zastavi bolezni pot in je že kanil napraviti posebne civilne bólnice za silo. ⁴⁾ Ker se je bolezen širila, nasvétoval je prof. dr. Melzer, da se sestávi v Ljubljani posebna zdravstvena komisija. ⁵⁾ Februarija in marcija meseca l. 1814. ukazal je gubernij, da bólničine potreóbščine oskrbuj mestna občina Ljubljanska, (vedno še „mairija“ imenovana), in za dotična izposojíla se prósi gubernij.

Tudi po Dolenjskem, kjer so se bili najbolj sprijeli Avstrijanci in Francozje, gospodárilé so hude bolezni, in sedaj se prikaže zdravník-pomočnik, kateri je kar trumo bolníkov pripeljal v Ljubljano in jih tù nastanóvil na Žáb-

¹⁾ L. m. a.

²⁾ L. m. a.

³⁾ L. m. a.

⁴⁾ L. m. a.

⁵⁾ L. m. a.

jaku, da bi imeli trajno zdravniško pomoč, naš Faust Gradisheg. ¹⁾

Odkar se je bila odpravila iz civilne bólnice samostanska družba njegova, zdrávil je on v mestu in po deželi in takisto si, sevéda, ni pribóril večje simpatije med zdravniškimi kolegi svojimi. Res, v životopisu njegovem ²⁾ beremo, da so se sovražniki, pregledavši recepte njegove v lekárni, oglasili pri vladi in ga tožili. Ali ne le ordinarijat, temveč tudi mnogo mestnih stanovnikov se je oglasilo zánj in pustili so ga v bodoče z mirom. Najhujši protivnik Faustov in prejšnji samostanski družbi njegovi je bil protomedik dr. Jeuniker, kar se nam takoj strastno pokaže o prerešétavanji vprašanja, bi se li v ljubljansko civilno bólnico zopet uvêli usmiljeni bratje ali ne. ³⁾

To vprašanje se je izprožilo na Dunaji. Dvórni komisar in gubernijski svetoválec pl. Justel je zahteval od intendance za Gorenjsko določnega pojasnila ob odpravi usmiljenih bratov in kapucinov v Ljubljani za dóbe francoske vlade. Intendant baron Codelli piše potem 16. dné aprila mairu ljubljanskemu in zahteva od njega v osemínštiridesetih urah odgovora naslednjim vprašanjem:

- a) Kdaj in zakaj se je ukrenílo odpraviti obá samostana?
- b) Kaj je obsezalo imetje vsakega samostana in katere dohodke je užival za dóbe, ko so ga odpravili, in imovina njegova (kakeršna si bodi), kam je prišla?
- c) Kaj se je zgodilo posebno s samostanskima cerkvama in z njihjino opravo?
- d) Ako se utegne pripetiti, da zopet uvedó jeden ali drugi teh kakor potrebna spoznaníh zavódog, ali bi tú nastale zapreke, in kakšne?

Intendant opozarja maira tudi, da se o tej stvári posvétuj z bivšim županom Kokailom, z drjem. Jeunikerjem i. dr., ki vse najboljše poznajo, in od njih zahtévaj dotična poročila. ⁴⁾

Župan gosp. Jan. Rosmann, kateremu je dopis intendance 16. dné aprila, ki bi nánj bil moral odgovoriti tekom osemínštiridesetih ur, došel v róke šele 20. dné aprila, pobrinil se je z ovpraševánjem svojim, ali razven zaznamenovanih gospodov je povprašal tudi ravno v Ljubljani navzočnega Fausta Gradishega.

¹⁾ „Slovenec“, štév. 67.

²⁾ „Slovenec“, štév. 67.

³⁾ L. m. a.

⁴⁾ L. m. a.

Zeló kratek je takoj drugi dan — 21. dné aprila — poslani odgovor nekdanjega župana Kokaila, kateri konstatuje, da je pri zapiranjih samostana po ukazu intendance, (ki je bil nasledek resignacije) na povelje intendance posredoval magistrat in sestavil inventar, o katerem zapísnik se je izročil intendanci. ¹⁾

Tudi tistega dné — 21. dné aprila — izročil je Matej Faust Gradisheg, „bivši prijor in bólnični prefekt razpuščenega redú usmiljenih bratov“, mairu ljubljanskemu odgovore svoje.

Vprašanje *a*) (kar se tiče odprave).

Odgovor: Red se je odpravil, ko se je ustopila Ilirija Franciji.

1. Usmiljenih bratov red je bil lóčen od matere svoje v Lienci (na Tirolskem), in bilo mu ni upati ni podpore, niti ne redovnih oséb od tamkaj, dà, celó udje, ki so že prisegli v provinciji nemški, pozvali so se nazaj.

2. Po novem rédu v Iliriji so usehñili vsi dohodki usmiljenim bratom in bólnici, ker se več niso plačevale obresti naloženih kapitalij, in tako je bilo samostanu nemogoče, oskrbovati ta dobrodélni závod še dalje.

3. Po tedanje vlade ukrepu bi se bil imel uvésti boljši in mestnim potrebam primernejši bolniški závod. Zato se je po slavne provincijalne intendature ukrepu 15. dné oktobra l. 1811. pričelo izročevanje bólnice tačasnemu slavnemu magistratu in se završilo koncem oktobra meseca.

Vprašanje *b*) (kar se tiče imetja).

1. Imetje in dohodki v dóbi prejšnje avstrijske vlade so bili:

a) ustanova cesarja Jožefa II. iz glavnega ubožnega zaklada za dvajset moških bolnikov à 100 gld.	
letna vsota	2.000 gld.
b) za dvanajst žensk	1.200 „
c) za strežnice bolnicam	180 „
d) sólni deputat ex Camerali	50 „
e) pet ustanovnih bolniških póstelj	400 „
(v kranjskem javnem zakladu)	
f) svojih kapitalij obresti	731 „
g) slučajni dobrotni darovi razne vrste, povprek računjano	2.000 „
h) vélik samostansk vrt, za jedno zemljišče posétve in délež senožéti ob Ljubljani.	

2. Za dóbe, kadar se je odpravil samostan, bili so mu dohodki jedine podpóre, katere je vlada francoska sedaj in sedaj

¹⁾ L. m. a.

dajala iz gôle milosti po nekem gotovem merilu in proti računu.

3. Vsa nepremična in premična imovina bólnična in samostanska se je po cenilni vrednosti izročila novi bólnični administraciji in po izročilnem zapisniku ima podpisani v svojega redú in máterine provincije imeni do nje pravico.

4) Jedine obligacije samostanskih kapitalij se nahajajo še v rokah podpisanega prijorja. ¹⁾

Vprašanje *c)* (kaj se je zgodilo s cerkvijo.)

Samostanska cerkvica je posvečena sedaj kakor prej službi božji v bólnici in sosésčini Dunajske ceste.

Vprašanje *d)* (da bi se zopet uvél red usmiljenih bratov.)

Ker so sedaj združene vse naprave: bólnica, hiralnica, nájdenski závod in bláznica, to uprav je največja težava, ki brani, da se zopet uvedó usmiljeni bratje v bólnico ljubljansko.

Vidi se, dosluženi prijor je popolnoma spoznal, da je združitev závodov, katera se je zvršila potem, ko je samostanska družba njegova ostavila samostan in bólnico, vzrasla do nezmagljive zapreke, ovirajoče novo vsprejetje svojecev njegovih.

Ta združitev je bila delo drja. Jeunikerja, in mož, tudi sedaj še merodajen, ne bil bi je popustil, kar je čisto jasno iz odgovora njegovega, kateri pride takoj na vrsto.

Dr. Jeuniker, prov. protomedik, izroči 23. dné aprila svoj precěj obširni odgovor mairu ljubljanskemu.

Najprej ob vprašanji *a)*, tičóčem se odprave bólnice, očita usmiljenim bratom, da se ta razpustitev „ni zvršila na najplemenitnejši način“, da so vsi udje samostanske družbe do prijorja in nekega duhovnika, p. Amosa, nanagloma v jedni n ô č i p e b e g n i l i, ²⁾ dalje poudarja zlasti veliko zaslugo svojo, da je po odpravi (15. dné oktobra l. 1811. ³⁾ do 1. dné novembra „iz samih tâl vzrasla“ združena bólnica, takisto naglaša, da so se s to združenjo bólnico spojila tudi interesi medicinskega in kirurškega pouka po kliniki, ⁴⁾ in ko napósled ob vprašanjih *b)* in *c)* ne pojasni ničesa bistveno novega, spušča se ob vprašanji *d)* zaradi novega uvedanja usmiljenih bratov v dolgo in široko besedovanje.

¹⁾ Faust je 20. dné oktobra l. 1809. samostanske in v Trstu naložene kapitalije potegnil náse v Ljubljano, kajti tudi Trst je bil prišel Francozom v róke. — „Slovenec“, stev. 66.

²⁾ Pisávo Jeunikerjevo smo že prej spoznali iz lista mairu poslanega.

³⁾ „Slovenec“, stev. 66.

⁴⁾ Kakor smo videli, napravila se je bila klinika že za usmiljenih bratov l. 1808.

O tej stvári govori prav sam takó-le:

„1. Ist ein Barmherzigen-Spital nur eine halbe Anstalt und selbst als Krankenversorgungsanstalt betrachtet kein Ganzes, nur etwas Mangelhaftes, Nothdürftiges, weil die Barmherzigen nicht alle Kranken, sondern nur diejenigen, welche sie wollen, aufnehmen, weil sie das andere Geschlecht, besonders in gewissen Krankheiten, ihrer Ordensregel wegen nicht aufnehmen können und nicht sollen, weil sie keine Irrenden gratis aufnehmen und endlich, weil sie der Civiloberaufsicht zu wenig unterworfen sein wollen; bildet ein Barmherzigen-Convent einen Status im Staate und die eigene bessere Existenz ist sein erster Zweck, die Besorgung der Kranken nur Nebenzweck. Ohne Jemanden nahe treten zu wollen sieht man täglich, wie alle Orden von ihrer ersten und ursprünglichen Tendenz, Nützlichkeit und Strenge abgewichen seien. Ich glaube nicht nöthig zu haben mich hierüber ins Detail einzulassen. Die Erfahrung gibt Belege genug.

2. Da ein Barmherzigen-Convent den Bedürfnissen einer Stadt nicht ganz, sondern nur so kümmerlich entspricht, so ist es einer vereinigten Civilanstalt weit nachzusetzen, die allen milden Zwecken des Staates entspricht und unter den Augen aller obrigkeitlichen Behörden geführt wird.

Die **Schwierigkeiten**, die sich der Wiedereinführung der Barmherzigen darbieten, sind:

1. Haben die Barmherzigen seit ihrer Entweichung, die sie mit dem Patriotismi (sic!) zum Haus Oesterreich beschönigen wollen und seit man etwas besseres kennt (in Versehung eines Spitals nämlich) bei dem meisten Theil des Stadtvolkes ihre Achtung und Liebe verloren;

2. sind die Interessen ihrer Fonde nicht flüssig und wenn selbe auch flüssig wären, so sind sie bei der noch hinzugekommenen Verminderung der Interessen auf $2\frac{1}{2}$ Francs 3 Cent. zur Erhaltung eines Spitals und des Convents nicht hinreichend;

3. haben die Barmherzigen bei diesen Zeiten und bei der gegenwärtigen Armuth der Bauern wenig Hoffnung auf eine ausgiebige Collectur;

4. sollten die Interessen der aerarial- und domestical-Obligationen des Hauptarmenfondes wieder flüssig werden, so kann man aus diesen die beste Civilanstalt vereinigt mit allen Wohlthätigkeitsinstituten unterhalten und man kann dann die Barmherzigen leicht und vollständig entbehren;

5. durch die Wiedereinführung der Barmherzigen würde der praktische Unterricht wieder verloren gehen, weil sie gegen

diesen in ihrem Spitalo beständig und beharrlich fast durch drei Jahre protestirt hatten und er auch nie zu Stande gekommen ist ;

6. würde es wahrhaftig zu bedauern sein, wenn man ein mit so vieler Ordnung und Gemeinnützigkeit errichtetes Ganze mit einer einseitigen halb und schlecht entsprechenden Einrichtung vertauschen wollte. Es ist doch dem Menschen so natürlich, wenn er etwas will, das Bessere zu wollen.“

Konečno dr. Jeuniker pozivlje maira, naj te opomnje njegove porabi na prid trpečemu človeštvu, on je vsak hip pripravljen, da dokaže sléharne istinitost.¹⁾

Dné 16. avgusta l. 1814. nahajamo v nekem aktu okrajnega urada ljubljanskega beležko,²⁾ da je nekoliko ljubljanskih meščanov pri generalnem guberniji vložilo prošnjo, naj Ljubljana zopet dobí red usmiljenih bratov, ali prošnje sáme ni nikjer.

Toda tenor te prošnje se spozná iz poročila okrajno-uradnega 6. dné decembra l. 1814., poslanega guberniju ob vprašanji zaradi novega uvedanja.

Okrajni urad pravi, da prošnja meščanov ljubljanskih govori sósebnó o dobrih uslugah, katerih si je bajè nabral v zdravniški méri bivši prijor Faust Gradischeg med stanovništvom ljubljanskim, zlasti med ubožnejšim delom njegovim, o drugih, vsega priporočila vrednih svojstvih tega možá in o glási, razširjenem zaradi pobéga njegovega (na ukaz višjega oblastva?), sploh o stvaréh, katere niso prišle na úho okrajnemu uradu, ki se pa vendar naravnost ne tičó glavne stvari. Napósled izjavlja ljubljanskih meščanov pismo, „da obča oskrbovalnica, v Ljubljani ustanovljena pod imenom civilne bólnice, ne ustreza želji, da je zaradi tega, ker mora vsakdo, ki hoče biti vsprejet vánjo, plačevati, siromaku ta závod zaprt, dalje, da nadzorstvenega in zdravniškega osobstva ni niti zadosti, niti ne vedno na pómoč pripravljenega, konečno, da od najetih rók ni smeti pričakovati takšne gorečnosti in takšnega sočutja, kakeršno so pač sicer sposobni gojiti zlasti ljudje, ki so se svojevoljno z oblubo zavezali v dobrodelno svrhu, o kateri je govorjenje.

V zavračanju teh tócek po okrajnem uradu se kaže odsvit popisovanja protomedika dr. Jeunikerja, samó s tem razločkom, da se v okrajno-uradnem poročilu izreka želja, kako je potrebno v Ljubljani ustanoviti razven hiralnice, porodilnice in nájdenškega

¹⁾ L. m. a.

²⁾ L. m. a.

zavóda posebne bólnice za moške in ženske, potem oskrbovalnice za blazníke in neozdravljive bolníke ali za takšne, katere je ločévati od drugih bolníkov, kako bi bilo koristno, da se glavni zavodi, namreč porodilnica, nájdenski, bólniški in závod za blazníke priredijo v obče, vso provincijo obsezajoče naprave, toda najbolj želeti in najpotrebnejše bi bilo „iz jasnih sanitetnih ozírov“ — kakor se natančno piše — da bi se združilo vse, kar se more imenovati bólnica, v jednem ločenem, od mesta oddaljenem prostoru; vendar, dokler se ne vresničijo te želje, držati se je sedanje naprave ter ni misliti, da se ustanové novi zavodi.

Prav na konci razprave svoje odgovarja okrajni urad: „da je sicer svétovati, naj se v svoj čas zopet napravi samostan (usmiljenih bratov), ali sedaj to ne kaže, vendar ga ni zmatrati popolnoma odpravljenim in nikakor ne odtegniti mu imetja njegovega, to je nedoločno in za zmerom odréditi ga drugim svrham, temveč ta čas, dokler se utegne zopet uvesti, vpo-trebljaj se na podporo sedanjim ubožnim oskrboválnicam, ki imajo že tako dolgé.“¹⁾

Vprašanje o novem uvednji se je obravnavalo še l. 1815.

Dné 27. februvarija l. 1815. pošilja namreč Faust Gradiseg (kakor se je tu podpisal), „na novo izvoljeni prijor“, okrajnemu uradu pet pól obsezajočo prošnjo, da se zopet v bólnico uvêdi red njegov.

O tej prošnji, katera nam tudi retrospektivno kaže zanimive podrobnosti o delovanji za dóbe usmiljenih bratov v bólnici ljubljanski, izpregovoriti móramo poblíže, dasi nam za to odločeni prostor dovoljuje besedo samó kar se dostaje najvažnejših stvari.

V § 2. izvájanj svojih govori prijor Faust: „Za samostan in bólnico se je potrebovalo vsako leto 7.270 gld. a) Po sedanjem ljudskem številu in kar se tíče potreb mestnih in po kmetih zadoščevalo bi moškemu spólu dvajset bólniških póstelj, za sléharnega bolníka zdravíla, hrana, pijača, pósteljne potrebščíne, kurjava i. dr. potrebe vsak dan 18 kr., na l. 108 gld., skupaj 2.160 gld. b) Kakor je pokazala večletna izkušnja, tudi ženskemu spólu ni treba več kakor dvajset póstelj, torej takisto 2.160 gld. c) Osobstvo: Jeden višji, vodítelj, vsako leto 300 gld., mašnik, dušni oskrbník, 200 gld., dva ranocelnika, vsak 200 gld., skupaj 400 gld., dva lekárja, vsak 200 gld., skupaj 400 gld., ekonom 200 gld., bólničini fizik

¹⁾ L. m. a.

200 gld., pôslov deset vsak 90 gld., na leto, skupaj 900 gld., grobokop 50 gld., za vzdrževanje poslopij 300 gld., skupaj: 7.270 gld.

Ta potrebna vsota se je poslednje dve leti vlade avstrijske, predno je prišla Kranjska v óblast Francoski, poravnavała takó-le: (Sedaj se navajajo že omenjeni dohodki samostana usmiljenih bratov in bólnice, kakor nova dosléj ne še imenovana točka pri dohodkih pa se pokaže lekárna, katere javna prodája zasebnikom je prinašala vsako leto okoli 1.500 gld.) „Da se pokrijejo vsi troški, treba je vsote 8.101 gld.“

Potem Faust Gradisheg (ne strinjajoč se z izjavami protomedikovimi) poudarja v prošnji svoji, da je sléharna potrebna in pomoči iščóča oseba katerega koli národa ali vere, sposobna vsprejeta biti v njih bólnice, „celó takšne bolezni“ — tako slóve daljni popravek izjáv protomedikovih — „ki so jedino le posledica razuzdanega življenja, v prvem slučaji ne ovírajo vsprejetja ali če se ponavljajo na jedni in isti osebi, stavijo se pri vsprejemanji zapreke samó iz tega razloga, da se s podpiranjem te pregrehe ne speši človeštvu béda, vendar še v takovem slučaji se betéžnik neprepúšča samusodi svoji.

Vsprejema se brezplačno.“

Napósled prosi prijor, da, ako se závod ne ustanovi, razlóči se že vendar imetje in zvrši likvidacija njegova. ¹⁾

Usmiljenih bratov red in bólnica se nista ustanovila in vprašanje ob imetji je rešil Najvišji odlok dné 12. januvarija l. 1819. tako, da vso číharno imovíno odpravljenega samostana usmiljenih bratov v Ljubljani dobodi tamošnja bólnica.

Faust Gradisheg je ostal v domovini svoji na Kranjskem, zdravéč — sevéda, hudó so ga prijemali — in iskán od daleč in od blizu, naj bi pomagal; med dvéstoindvajsetimi bolníki, katerih se je bila prišla kolera in katere je léčil on pozneje, umrlo jih je samó pet. L. 1824. dosegel je po pritožbi svoji, poslani na Dunaj, da so ga upokojili, in potlej se je nasélil v Šmártinu pod Šmárijino Goró, kjer so se v „Faustulanumu“ njegovem vedno nagnétali pomoči željni ljudje. Umril je l. 1837. v 61. letu dóbe svoje in ljudstvo v obče je zeló žalovalo za njim. ²⁾

Popisujé dogodke posegli smo nekoliko predaleč, vrnímo se zatorej v l. 1814.

¹⁾ L. m. a.

²⁾ „Slovenec“, štev. 80.

Posled reokupacije Kranjske po Avstrijcih je proglasil za nje reorganizacijo odposlani dvórni komisar grof Saurau (dné 29. junija l. 1814.), da se vsota 26.437 frankov ali 10.223 gld. 41 kr., katero je doseđaj mesto ljubljansko plačevalo civilni bólnici, v bodoče ne izplačúj več iz mestne blagajnice ljubljanske in da se gódi to le še dotléj, dokler ne bode móči v soglasje spraviti troškov z dohodki, pozneje pa in kar najprej ustaviti je poljubno plačevanje mestne blagajnice ljubljanske, katere ni smeti siliti k nobenemu družemu plačevanju razven k plačilu vsakdanjega zneska za tiste osebe, ki jih bode v bólnico pošiljala mestna srénja ljubljanska. ¹⁾)

Drugo leto potem se je naročilo magistratu, naj prírédi v bólnici dvorane za medicínsko-kirurška predavanja, preskrbí sobo za sekcíje in anatomiško-patolóški kabinet. ²⁾)

V sprejemanje nósečih žénsk v porodilnico se je (l. 1816.) začasno uredilo tako, „da, ako je želela katera biti vsprejeta brezplačno, morala se je izkazati le z izpričilom županovim o vrednosti svoji.“ ³⁾)

Dné 20. majnika l. 1816. doletela je bólnico ljubljansko velika sreča, da je vse nje prostore ogledal preljubljeni dežélني vladar cesar Frónc I. ⁴⁾)

Z Najvišjim ukrepom dné 20. oktobra l. 1818. proglasile so se bólnice avstrijskega cesarstva krajnimi zavódi, pri katerih je poravnovati primanjkljeje iz lokalnih virov, ⁵⁾) in poleg tega se je ukazalo, da se imajo za osebe s kmétov ali iz drugih provincij lokalnim bólnicam popolnoma vračati vsi troški. ⁶⁾)

Kolikor je potrebovala civilna bólnica platna, posódba od kositarja in cina, stekleníne, brízgelj (štiri komade, vsak po 6 gld.), oskrbel je sedaj dražbenim pótem okrajni urad. ⁷⁾)

Dné 15. avgusta l. 1820. ogledal je nepozabljivi, mestu ljubljanskemu vedno najmilostiveje udani oče Njega Veličanstva premilostivega našega cesarja in vladarja bivša c. in k. visokost presvetli gosp. nadvojvoda Franc Karl civilno bólnico ljubljansko in takisto je Njega prevzvišenost najnatančneje pregledala črteže ob usuševanju barjá ter napravljene vodotóče. ⁸⁾)

¹⁾ L. m. a.

²⁾ L. m. a.

³⁾ L. m. a.

⁴⁾ „Laibacher Ztg.“

⁵⁾ L. m. a.

⁶⁾ L. m. a.

⁷⁾ L. m. a.

⁸⁾ „Laibacher Ztg.“

To leto se je že tudi ukrenilo, naj bi se civilna bólnica razširila in ad hoc sestavljena komisija je določila, da mesto za zidanje in za nótranjo opravo pripomózi z vsoto 18.165 gld., ¹⁾ takisto poišči mesto po naznanilu e. k. vodíteljstva civilne bólnice (pri okrajnem uradu) hiralcem dotléj bivajočim v civilni bólnici, primeren prostor v meščanski bólnici.

Znani „ljubljski kongres“ l. 1821. privél je ljubljenege cesarja Frônca zopet v mesto ljubljansko, kjer je bival sedaj Najvišji deželni vladar od 6. dné januarija do 21. dné majnika meseca. Dné 10. majnika popóludne je ogledal vladar, imejoč početkom tukajšnjega bivanja svojega dôkaj pôsila z državnimi stvarmi in z vsprejemanjem najvišje gospóde, cesarja ruskega, kralja neapoljskega, vojvode modenskega, tudi civilno bólnico in je milostivo pregledal črteže o razširjenji njenem. ²⁾

Že dné 25. julija l. 1821. potrdili so se na Najvišjem mestu ti črteži in predlogi in takoj se je pričela zidati blaznica. ³⁾

Bólničini vodítelj to leto se nam imenuje dr. Pober. Blaznica se je zidala od 1821. do 1827. l.

Ker je bila marcija meseca 1826. l. blaznica že v toli pozidana in je bilo lahko misliti, da se do pómladi l. 1827. odprè, sestavil je okrajni urad précej sedaj proračun za razširjenje civilne bólnice v ožjem zmislu.

Ta proračun kaže skupno vsoto 32.601 gld. 51 ³/₄ kr., ki je razdeljena takó-le:

1. Za popravo, razširjenje in preuredbo hiralnice	1.024 gld. 26 ¹ / ₂ "
2. Za preuredbo in razširjenje porodilnice	1.856 " 26 ¹ / ₄ "
3. Za primerno postrójenje bólnice, ž njo združenih stanovánj in drugih potreščin	15.056 " 10 ¹ / ₄ "
4. Za postrójenje medicinsko-kirurške klinike in ž njo združenih delov	9.068 " 04 "
5. Za popravo posebnih zgradeb: za mrtváčnico in sobo za sekcije, sobo za obleko in kajênje, za sekcijisko kuhinjo in sobo za preparate	4.680 " 22 ³ / ₄ "
6. Za suhóto zgradbe potrebni žlebóvi	699 " 50 "
7. Za popravo razpadenega vodnjáka	216 " 32 "

¹⁾ L. m. a.

²⁾ L. m. a.

³⁾ L. m. a.

Te troške 32.601 gld. 51³/₄ kr. bi imeli prevzeti: ad 1. Ustanova meščanske bólnice, ad 2. porodilnični zaklad, ad 3. bólnica, kakor lokalni závod, ad 4. studijski zaklad, ad 5. zaklad blazničin, porodilničin in bólničin, ad 6. bólničin zaklad, ad 7. óni trije zavodje, kakor ad 5. ¹⁾

Vendar so se prav zaradi stavbinskih pomočkov pléle obravnave do l. 1829., ko je dné 8. julija oblastvo privolilo, da se zvršé stavbe potrebne v razširjenje.

Zidanje se je sicer pričelo l. 1829., toda vleklo se je sila na dolgo, kajti vedno so se kazale zapreke, zlasti pa ni imela dovolj nóvčne pomoči mestna blagajnica.

Tako vidimo l. 1830. porodilnico prizidano v toliko da stojé glavni zidovi, toda vezánje nótranjih stén se je kar nagloma ustavilo in bilo se je (junija meseca) l. 1831. bati, da se na polu dozidana stavba seséde. Magistrat, tožéč okrajnemu uradu, da po odpravi mestne mitnice nima novcev, opominja cesársko oblastvo na dolgo in široko zaradi ustavljenega grajénja. Tudi s stanóvi so tekle dolgotrajne razprave o ležéčem stavbinskem lési. Napósled l. 1834. javlja okrajni urad magistratu, da mora biti stavba do pómladi l. 1835. dovršena. ²⁾

V tem je tudi (l. 1830.) Najvišje dvórno mesto vprašanje, tičóče se lastíne civilne bólnice, rešilo takisto, da, ker mesto ljubljansko ni dokazalo pravice svoje do poslopja civilne bólnice, zmatrati se ima zgradba lastíno bólničino, in po ukrepu Njega Veličanstva dné 12. januarija l. 1819. („da se vsa číharna imovina usmiljenih bratov pripíši bólnici“) pripisati jo je imetju bivšega samostana in ž njim združenih dóber. ³⁾

Dné 17. marcija l. 1832. določil je gubernij pristojbino za oskrbovánje v bólnici in porodilnici, in sicer za

I. razred	po 1 gld.	—	kr. na dan,			
II.	"	"	—	"	40	" " "
III.	"	"	—	"	30	" " "
IV.	"					brezplačno.

Dné 1. novembra l. 1834. naložilo se je mestnemu magistratu, da je za svoje po bólnicah oskrbovane uboge bolnike plačeval pristojbino III. razreda po 30 kr. na dan za štiri-najst dni naprej.

¹⁾ L. m. a.

²⁾ L. m. a.

³⁾ L. m. a.

Ta čas je obsežal „skupni pojem zavódov, združenih pod imenom civilne bólnice“, ¹⁾ nastopne zavóde:

A) **Državne zavóde:** 1. blaznico, 2. porodílnico, 3. nájdenški závod, 4. kliniko.

B) **Lokalne zavóde:** 5. bólnico, 6. ustanovo ubóžničino.

C) **Privatne zavóde:** 7. ustanovo grofa Lamberga, 8. ustanovo dvórne bólnice, 9. ustanovo meščanske bólnice.

Vodíteljstvo je bilo (l. 1834.) v rokah okrajnega glavárja, kateri je poleg družega nadziral tudi ponočno strežbo betéžnikov. ²⁾ Osobstvo za oskrbovanje je bilo: oskrbník, kontrolor, pisár, neplačlan kancelijski praktikant in véliki sirotinski óče za tržaške in ljubljanske najdence.

Toda takoj drugo leto (1835.) vidimo namesto okrajnega urada prevzeti vodíteljstvo pod imenom civilne bólnice združenih dobrodelnih zavódov za to odbrano posebno gubernijalno komisijo, v kateri so bili protomedik Schneditz, knjigovódni računski svetoválec Schivitz, c. svetoválec in župan Hradetzky in gubernijalni koncipist Sarnitz. Predsednik tej komisiji je bil dvórni svetoválec grof Welsperg. ³⁾

Posebno gorečim, delavnim in umnim družábnikom te komisije se je izkazoval župan Hradetzky, kateri je, kakor pri vseh drugih opravilih svojih, takisto tudi v to komisijo voljen najobširnejšim načinom opravičeval zaupanje, stavljeno vánj. ⁴⁾ O „lokalnih zavódih“ oddane obširne opomnje in izjave njegove kažó ravno tako najnatančnejšo zvédenost kar se tiče razmérja, kakor ob enem mirni in praktični značaj še dandanes v najlepšem spominu živóčega poštenjáka. ⁵⁾ On sam ad personam se je na izdatno korist civilni bólnici potrudil in z lekárnamí ljubljanskimi sklenil pogodbo, s katero so se zavezali popuščati po 36 % pri medikamentih, v tem ko se je po brezvspešnih dražbah prej dobivalo samó po 26 %. ⁶⁾

Omenjana gubernijalna komisija je uredila sedaj tudi pogoje, pod katerimi se imajo posléj vsprejemati bolniki

¹⁾ Dr. Lippitsch: Topographie der Landeshauptstadt Laibach, in Bezug auf Natur- und Heilkunde, Medicinalordnung und Biostatik. Laibach 1834. pag. 272. ff. (zelo obsiren in natančen opis sanitarnega razmérja ljubljanskega.)

²⁾ Ibid. pag. 276.

³⁾ L. m. a.

⁴⁾ L. m. a.

⁵⁾ L. m. a.

⁶⁾ L. m. a.

v civilno bólnico. Paragraf III. določeval je, „da, ker sta za ljubljanske mestne ubožce postavljena dva mestna ubožna zdravnik in dva mestna ranocelnika, jemati je v bólnico samó tiste siromake-betěžnike, katerim nima domá nikdo postržati kakor treba, ali tiste, kateri imajo takove bolezni, ki se je o njih bati, da se prijemljó.“¹⁾

Kadar je bila gubernijalna komisija „ustanovila red pri dobrodélnih napravah“, oddalo se je voditeljstvo teh tukajšnjih državnih in lokalnih dobrodélnih zavórov med. drju. Janezu Nep. Biatzowskemu dné 5. septembra l. 1836.²⁾ in se mu še tisti dan izročilo po običnih šegah. Primarij o tem izročevanji bólnice se nam imenuje dr. Zhuber, čegaver mnogoletno izvrstno delovanje na stópinji primarijevi in pozneje voditeljevi še v najlepšem spominu živi pri starejših sodóbnikih njegovih in katero je Njega Veličanstvo najmilostiveje priznalo svoj čas, podelivši zánje plemstvo s predikatom „Okróški.“

Ko so zaradi grajénja kazinskega poslopja l. 1836. odpravili v Zvezdi blizu njega stoječe drevje, prepeljalo se je po ukazu magistratovem to drevje na vrt civilne bólnice, da se tam napravi drevored namesto do tačas tam nasajenega sadnega drevja, katero je bilo po nekoliko zverženo in ki je je tudi škodljivo spoznalo bólničino voditeljstvo. To prevázanje je veljalo 22 glđ. 40 kr.³⁾

Tekom poletja 1836. l. poskušal je neko noč tat po sili priti v oskrbniškega urada pisárno civilne bólnice. Da se zabrani kakšen daljni takov poskus, o tem je ukrepala nalašč za to sestavljena komisija, ob enem pa je ukazal okrajni urad, da se imajo dotléj, dokler ne bode napravljena nova pisárna in blagajnica, hranjévati gotovi novci in novčene listíne v posebnih skrinjah pri tukajšnjem mestnem magistratu, kamor je sméti hoditi bólnice oskrbništvu po svoje potrebščine vsak čas brez vsakeršnega inega posredovanja.⁴⁾

Gubernijalna okróžnica dné 11. februvarija l. 1836. uredila je vsprejemanje nósečih žénsk v porodílnice, in tej okróžnici se je tri leta pozneje (dné 2. avgusta l. 1839.) pristavil še dopolnilni ukaz.⁵⁾ Gubernijalni ukaz dné 20. marcija l. 1835. določil je, kdaj in kateri bólniki naj se jemljó v ljubljansko (in celovško) bólnico, in temu ukazu je okrajni urad dné 17. decembra l. 1841. dodal potem še „poostriło.“

¹⁾ L. m. a.

²⁾ L. m. a.

³⁾ L. m. a.

⁴⁾ L. m. a.

⁵⁾ Oboje tiskano. — L. m. a.

Kadar se je ustanavljalo trgovinsko bólniško društvo, izjavil se je magistrat l. 1837., „da ga je volja, ker se bode drugo nadstropje bólničino na levi stráni tekem bodočega leta porabilo v pomnoženje posebnih sôb za plačujóče bólnike imovitejše vrste, dati trgovcem za bolne pomočnike svoje v zâkup obé sobi prvega nadstropja, kjer je blagajnica in stanovanje kontrolorjevo; tudi se te dvé sobi lahko strneta v jedno.“¹⁾

Za „postrójanje“ civilne bólnice naše je bilo treba v teh letih precéjšnjih vsot, tako nahajamo v proračunu za l. 1839. — ki ga je izročil vodítelj Biatzowsky dné 1. avgusta l. 1838. — proračun za zidanje pri bólnici zabeležen z 2.673 gld. 53 kr. za popravo uvóznih vrât, planiranje dvorišča in napravo kleti 1.571 gld. 53 kr., za prestavljenje drvârnice 1.102 gld.²⁾ Septembra meseca tistega leta (1838.) poročil pa je magistrat okrajnemu uradu, da mu ni môči vsote 5.716 gld. 58²/₄ kr. določiti za pokritje troškov štirih četrtnic l. 1838., kajti že dvé leti niso okrajna oblastva poslala razdeljenih dôlnih troškov tujih krajev, magistrata torej ni smeti siliti, za postrežbo bolnikov plačuj za tuje bolnike takšne znamenite vsote, okrajni urad zato iskušaj, da se ta stvar opravi postavnim pôtem.³⁾

Da je potrebna posebna blaznica za Kranjsko, pokazalo se je že l. 1841.

Dné 9. novembra je izšel dvórni dekret, kateri določuje, da se napravi (z dobrodélnimi zavódi) združena blaznica v obližji ljubljanskem, za kar je potreba kupiti lastíne do 6 orâl vrta in poljá s poslopjem ali tudi brez poslopja. Magistratu se je ukazalo, da pozvédi za takove lastníke, katerih ponudbe pôšlji najkesneje do 15. dné aprila l. 1842. okrajnemu uradu.

Došlè so potem nastopne ponudbe:

Gosp. Mihael Smolè ponuja posestvo svoje civilni bólnici nasproti;

gosp. Sigmund Bals posestvo svoje Bézigrad pri Sv. Krištofu;

gospodična Franja Arbefuille hiši števil. 58 in 59 na Poljanah.

Pozneje še:

Gosp. Valentin Zeschko svoje posestvo tikoma civilne bólnice, katero je po okrajnega urada izjavi najsposobnejše.

¹⁾ L. m. a.

²⁾ L. m. a.

³⁾ L. m. a.

A gosp. Zeschko je do l. 1847. — tako dolgo so trajale razprave zaradi zidanja blaznice — preklical ponudbo svojo, ali v tem je došla tudi ponudba graščine lesiške. Toda ker se je posestvo gospodične Arbefuille povečalo, ukazalo se je magistratu, da s to gospodarico sklèni pogodbo.

Magistrat je dné 5. februarija l. 1848., torej malo pred viharnimi dogodki, izročil zapisnik.

Obrazec o ponudbah zaradi prodaje „Poljanskega poljâ“ bil je takov: ¹⁾

Gospodar	orál	□sežnjev	kupna cena
Jan. Koschier	1	388	2.200 gld.
Jan. Marinka	3	733	4.600 „
Marija Urch	1	437	1.500 „
Jan. Mekinz	1	100	700 „
Gašp. Navitz	1	145	1.800 „
Pol. Verhouz	1	580	1.500 „
Mat. Klemenz	1	904	1.800 „
Franja Arbefuille	1	—	600 „
	12	87	14.700 gld.

Zaradi posledic l. 1848. pa se je položila vsa nakana o zidanji blaznice ad acta.

Vrnimo se v popisovanji svojem še nekoliko let nazaj.

L. 1842. gospodarila je v postójinskem okraji Skrljeva bolezen. Zato so začela misliti oblastva, ali bi ne bilo še kaj praznega prostora v civilni bólnici ljubljanski. Izkaz bólničinega vodíteljstva je izpričal, da je že pet póstelj premalo in da je moralo ležati pet betéžnikov „kar po tléh okoli;“ za „bolnike odločeni prostori“ so bili naslednji:

Medic. dvorána za moške	17	póstelj.	Strežnika	2
medic. „ „ ženske	14	„	„	2
kirur. „ „ moške	18	„	„	2
kirur. „ „ ženske	17	„	„	2
sifil. „ „ moške	10	„	„	1
sifil. „ „ ženske	13	„	„	1

89 póstelj. Strežnikov 10

(stiriindvajset teh póstelj za kliniko.)

Bolnikov je bilo vseh skupaj štiriindevetdeset, odtod deficit petih póstelj. ²⁾

L. 1847. obrnilo je zopet oblastvo pozornost svojo na prostore v civilni bólnici in komisija, ki je o tem ukrépala od 23.—25. dné avgusta, ukazala je, da se napravi prostor v vsem

¹⁾ L. m. a.

²⁾ L. m. a.

skupaj za šestinpetdeset póstelj več, v medicinskem oddelku se pomnoži njih število za trinajst, v kirurškem oddelku za tri, stanovanje bábičino pri tléh se porábi za šest póstelj, shramba za perilo s prizidjem vred za deset póstelj, oskrbnikovo in kontrolorjevo stanovanje za štiriindvajset póstelj.

Kakor zidanje blaznice, takisto se je po dogodkih l. 1848. odrinilo vresničenje še neke druge namere za nekoliko desetlétij. Tù imamo v mislih projekt o zidání otróške bólnice.

Že l. 1843. predlagal je profesor dr. Pachner pl. Egersdorf tukajšnjemu medicinsko-kirurškemu učnemu zavódu, da bi se ustanovil in oskrboval ordinacijski závod za bólné otroke na tukajšnji porodilnici.

Okrajni urad je na to prijavil magistratu, da tújk ni smeti jemati v porodilnico, da bólnica nima prostora za takov závod, ali da je vendar sestavil komisijo, katera preišče, bi se li ne dal ta závod napraviti v kakšnem drugem poslopji, ki je tudi izročeno javni oskrbi.

Stvar se je liki o zidání blaznice vlekla od leta do leta.

Napósled je prišla zopet v tek. Magistrat ljubljanski se je obrnil do magistrata dunajskega, katerega je prosil dné 23. junija l. 1847., naj mu poroči, „ker namerja ustanoviti v Ljubljani otróško bólnico, kako je uréjena te vrste bólnica Sv. Jožefa na Wiednu;“ dunajski magistrat je po obični znani ljubeznivosti svoji poslal pomočke;¹⁾ — kar pride leto 1848. in storí, da je lepa ta namera začasno ostala sama namera, dokler ni l. 1864. gosp. dr. Viljem Kovatsch, sedanjí voditelj cesarice Elizabete otróške bólnice, s pomočjo privatnih dobrotnikov ustanovil tega tako blagovítega zavóda!

Razširjanje civilne bólnice pa se je l. 1847. po ógledu óne že omenjane komisije začelo vršiti zeló odločno; ukreneno je bilo vzdigniti drugo nadstropje na iztočni stráni, kakor tudi na séverni stráni, in začasno se je za vzdignenje oddelka na iztočni stráni odredila minuendo-licitacija za 4.750 gld. 1½ kr. na dan 14. septembra; dné 20. aprila l. 1848. sestavil se je potem na magistratu zapisnik o pozidání družega nadstropja na séverni stráni, kar bi napravilo troškov nekako do 12.000 gld. Toda magistrat je pri tem odbil vsako tekmovánje, ker bólnica zadoščuje lokalnim potrebám, za zunanje, dà, celó inozemske konkurence pa poskrbi závod sam, ki ima 54.116 gld. zakladnih obligacij, in okrajna konkurenca.²⁾

¹⁾ L. m. a.

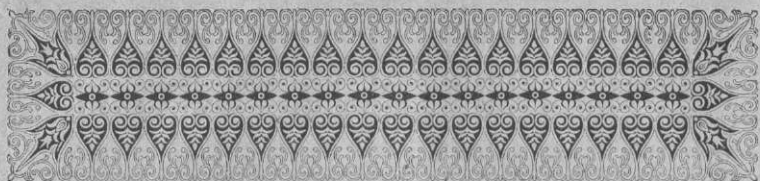
²⁾ L. m. a.

Hrano v bólnici so tačas oskrbovali mestni gostilničarji, katerim se je to oskrbovanje prepuščalo dražbenim pótem, tako l. 1847. do 1849. gosp. Saller, gostilničar „pri Slonu“, proti proviziji 33 % pri žémljah in mési; l. 1849. ponudil se je gosp. Florijan Fischer, in tisto leto je ukazalo cesársko namestništvo, da prevzemnik vlóži 1.000 gld. kavicje. ¹⁾

Dné 4. marcija l. 1849. določila je državna ustava, da se imajo zmatrati vsi dobrodélni zavódi dežélnimi napravami, zaradi tega je prišla civilna bólnica v last kranjski deželi in sedaj sepričenja najnovejša dôba civilne bólnice ljubljanske.

¹⁾ L. m. a.

V.

Bólnico prevzemó v last slavni deželni stanóvi kranjski l. 1849.

eseli me, stopiti v provincijo, katere stanovniki so Mi tudi o najviharnejših dnéh tako živo pokazali zvesto udanost svojo“ — to so bile prve najmilostivejše besede pohvale, katere je mladóstni vladar, Njega Veličanstvo premilostivi naš cesar in gospod Franc Jožef I. račilo dné 10. majnika l. 1850. izreči na najponižnejši ogóvor cesárskega namestnika grofa Chorinskega, ko je Njega Veličanstvo prvikrat kakor gospodar deželni prestopilo meje Kranjske, da vsprejme poklónstvo vedno zveste kronovíne.

Tudi tačas že stanóvska civilna bólnica v Ljubljani je dosegla takoj o prvem tem Najvišjem prihodu na Kranjsko srečo Najvišjega ogleda.

Nova dôba deželna civilne bólnice ljubljanske bi se res ne bila mogla pričeti z dogodkom boljšega spomina vrednim nego li je ta Najvišji pohòd.

Njega Veličanstvo je dné 11. majnika ob 10. uri dopóldne izvolilo stopiti v civilno bólnico in Se je dalo voditi po vseh njenih prostorih. Njega Veličanstvo je o tej priliki večkrat izvolilo izraziti Najvišje zadovoljstvo in priznanje ob urédbi zavóda in najmilostiveje nagovoriti posamične bolníke.

Vodíteljstvo je imel tedaj v rokah dr. Melzer, primariji so bili: dr. Zhuber za medic. oddelek in bláznico, za kirur. od-

delek dr. Nathan in za porodilnico in najdenški závod prof. dr. vit. Pachner, v tem ko kirurškega učnega závóda to leto že ni bilo.

Stanóvska korporacija, ki je, prevzemši civilno bólnico v deželno last, précej kakor vodíteljsko in oskrbníško oblastvo imela glavno nadzorstvo tudi o tem dežélnem závódu, izkušala je češ, ker závod služi najprej sósebno lokalnim namenom, zlasti pri stavbinskih popravah takisto še sedaj pozivati mestno srénjo, čemur se je ta časih bolj ali menj odločno upirala. Tako je že dné 24. julija l. 1849. magistratov zastopnik gosp. Podkraj-scheg poslal slovesen ugovor proti vsakeršni kakor koli nazivani konkurenci, kar se dostaje plačevanja.¹⁾ Vendar vsi ti upóri so koristili malo, dejanjski vspeh je bil majhen, vedno se je odlo-čevalo na višjem mestu, da je magistratu ljubljanskemu, rabečemu bólnico za siromake ljubljanske, dolžnost pomoči s tem ali ónim doneskom.

Tako vidimo n. pr. kako se l. 1854. sklicuje magistrat „na mnoge žrtve, katere je bólnici mesto že podarjalo in jih podarja še sedaj.“

Obravnave so bile o tem, naj se nazaj pomakne jeden del bólničinega zidú, da občinstva ne bodo nadlegovali kapóvi ter bi se napravil prostornejši péš-pot na Dunajski cesti. Vodíteljstvo bólničino je zmatralo ta projekt magistratov napadom na bólnico. Dežélna vlada je razsodila na korist bólnici, da se ta namera nima zvršiti, vendar je vzdigniti zidóvein zopet napraviti žlebníce.²⁾

Novembra meseca l. 1854. dal se je po c. k. vodíteljstvu državnih in lokalnih dobrodélnih závódom zaklad meščanske bólnice ljubljanske magistratu v róke.³⁾

L. 1856. privélo je ljubljenega vladarja zopet v naše ljubljansko mesto in tačas je prišla s cesarjem vred cesarica Elizabeta. Na ogóvor cesárskega namestnika grofa Chorinskega je izvolilo Njega Veličanstvo izraziti se, da Mu je veselje, pokazati „to deželo Nje Veličanstvu cesarici.“

Tudi takrat je izvolilo Njega Veličanstvo civilno bólnico osrečiti dné 18. novembra dopóldne z Najvišjim pohodom in najmilostiveje ogovarjati posamične bolníke.

Bojno l. 1859. privélo je Nje Veličanstvo prevzvišeno cesarico zopet v ozidje mesta našega, kjer je Nje Veličanstvo od tù dalje v Nabrezini pričakovalo Najvišjih vojskovódij iz Italije.

¹⁾ L. m. a.

²⁾ L. m. a.

³⁾ L. m. a.

Nje Veličanstvo je izvolilo razven c. k. vojaške bólnice na Dunajski cesti in c. k. vojaške bólnice v hiši slavnega nemškega viteškega redú osrečiti dné 13. julija tudi stanóvsko civilno bólnico z Najvišjim pohodom. ¹⁾ Nje Veličanstvo je tudi tukaj kakor obično s Svojo srca pridobivajočo milóbo uboge bolníke izvolilo premilostno prijaznivo nagovarjati osrečujóč jih in tolažéč. Kakor angelj iz nebéskih visóčin prehodila je visoka gospá prostore krščanske ljubezni, kjer so sestré sv. Vincencija Pavlanskega požrtvovalno vršile težki svoj poziv in Nje Veličanstvo je izvolilo pobožnim sestram izreči premilostivo priznanje o njih delu.

Ta réd je po ukazu c. k. dežélne vlade dné 26. oktobra l. 1855. šte. 18.706 dné 21. januarija l. 1856. prevzel postrežbo in hranjenje bolníkov. Po ustanovi gospé Josipine Jallénove (listína dné 10. decembra l. 1855.) dobila je civilna bólnica svojega dušnega oskrbníka, v tem ko so prej ex curriendo to službo opravljali o. o. frančiškani.

Ministerijalni ukaz dné 26. decembra l. 1861. določil je, da v bodoče imenúj bólničinega vodítelja na priporočilo dežélnega odbora Njega Veličanstvo cesar, samó imenovanje primarijev in sekundarijev bodi izročeno stanóvom, oziroma dežélnemu odboru. ²⁾

V tretji seji sl. dežélnega zbora kranjskega l. 1863. — dné 12. januarija — prišla je tudi zopet na vrsto obravnava, da bi se na séverno stran civilne bólnice zgradilo drugo nadstropje. Poročevalec poslanec dr. Suppan je v daljšem izvrstnem govoru poudarjal, da bi črtež o razširjenji stavbe, poslan v zvršitev dežélnemu odboru po sl. c. k. dežélni vladi, napravil 90.000 gld. troškov. A poleg tega bi najobčutljivejša točka tukajšnjih dobrodelnih zavódog, namreč bláznica, ostala kakeršna je sedaj. Za vzdigniti sámó drugo nadstropje bi se potrebovalo po proračunu 13.597 gld. 16 kr. Dežélnemu odboru se je ukazalo zvršiti stavbo in svoj čas izročiti stavbinski račun. ³⁾

Sl. dežélni zbor l. 1864. dovolil je v tretji seji po najtoplejšem priporočilu poslanca drja. Jan. Bleiweisa vsoto 67 gld. 50 kr. za orodje v operacijski dvoráni in vsoto 382 gld. 45 kr. za napravo kirurških instrumentov, obóje iz bólničinega zaklada; ⁴⁾ ob jednem se je po predlogu gosp. poslanca Deschmanna volil odsek petih družábnikov, kateremu je bil

¹⁾ „Laibacher Ztg.“

²⁾ Landtagsprot. 1863. seja 36. pag. 18.

³⁾ Landtagsprot. 1863. seja 4. pag. 56.

⁴⁾ Landtagsprot. 1864. seja 3. pag. 11.

nálog, posvétovati se o hišnem in službenem rédu za dežélske dobrodélne zavóde. V četrti seji tega zborovanja se je potrdila naprava dveh posebnih sôb I. razreda, vsaka 191 gld. 70 kr., in dveh posebnih sôb II. razreda, vsaka 120 gld. ¹⁾

Razširjenje civilne bólnice in uvédba kurjáv po Meissner-Poduschkovem načinu — glavna zasluga sedanjega vodítelja gosp. vladnega svetoválca drja. Valente — potrdilo se je pozneje v peti seji tega zborovanja.

Sl. dežélni zbor je ukrénil: Konečno se potrja:

- a) Vzdigniti prvo nadstropje na sévernem krilu bólničinem z 2.930 gld. troškov.
- b) Prezídaj se hodník poleg sifilitiškega oddelka in napravijo se tri posebne sôbe z 2.344 gld. 5 kr. troškov.
- c) Uvédi se Meissner-Poduschkova naprava za ventilacijo in kurjáv s 3.108 gld. troškov.
- d) Dežélnemu odboru se naroča, da predlóži natančni stavbinski račun ob jednem z računom o zidanji družega nadstropja. ²⁾

L. 1866. obrnilo se je bólničino vodíteljstvo zaradi mnogoterih nedostatkov, ki so se pokazali pri bólničinem poslopji, do sl. dežélnega odbora s prošnjo, da bi se odpravili, in po ógledu komisijskem se je tekom l. 1867. mnogokaj postrojilo: nova shramba za les, garniture na óknih, preuredila so se po takozvanem „Fasselsystemu“ stranišča, (kar je bila z ózrom na bolníke najnujnejša potreba), pobarvalo se je poslopje, (da se bolj varuje); troške za to 9.012 gld. potrdil je dežélni zbor pozneje v jednoindvajseti seji l. 1868. ³⁾ V tej sesiji sl. dežélnega zbora kranjskega je sl. dežélnemu zboru izročil prof. dr. Valenta svojo, za deželo kranjsko kar se tiče vprašanja najdenškega tako vážno brošuro „o statistiki detomórov na Kranjskem“, da se razdéli gospodom poslancem. ⁴⁾

Z družbo hčérâ krščanske ljubezni sv. Vincencija Pavlanskega novič sklenjena pogodba za varstvo režije in oskrbovanje bolníkov v tukajšnji civilni bólnici je dobila veljavo dné 1. oktobra 1867. l. ⁵⁾

Prestrojitvi in novi popravi dotedanje bláznice pri civilni bólnici, kakor jo je ukrénil sl. dežélni zbor

¹⁾ Landtagsprot. 1864. seja 4. pag. 2.

²⁾ Landtagsprot. 1864. seja 5. pag. 4. in 8.

³⁾ Landtagsprot. 1868. seja 21. pag. 533.

⁴⁾ Landtagsprot. 1868. pag. 6.

⁵⁾ Landtagsprot. 1869. dokl. 36. pag. 161.

dné 18. septembra l. 1868., stavili so potem zapréke tako važni pomisleki, da je bil sl. deželni odbor primoran ustaviti oziroma razdreti vse naredbe, določene že v izvršitev omenjenega deželnozbornskega ukrepa. Sosebno se je proti tedanjemu stavbinskemu črtežu prav odločno izrekel priznani velják, dunajski profesor in psihijater dr. Schlager, katerega je deželni odbor pozval nalašč zaradi te stvari v Ljubljano, svetujé, da se postávi nova blázrnica na kraji, ki ugaja naméram blázničinim.

Ker se je — kakor smo čuli že prej — mesto ljubljansko upiralo vsakemu plačevanju civilni bólnici, ako preseza vsoto, potrešččinam njegovim primerno, bilo je temu posledica, da je mestna srénja o tej stvari vložila tožbo proti deželnemu odboru, zastopniku dežele kranjske, pri sl. c. k. državnem sodišči, prosé, naj se stavi tudi óna v jedno vrsto z drugimi občinami dežele kranjske, kar se dostaje upotrebljanja deželne bólnice v Ljubljani in povračila dosedanjih dolgóv 77.034 gld. 4 $\frac{1}{2}$ kr., event. 24.840 gld. 57 kr., event. 6.000 gld. (l. 1869. dné 10. decembra v pismu, sestavljenem po tedanjem županu drju. Josipu Suppanu.)¹⁾ Vendar stvar je prišla stoprav dné 29. aprila l. 1872. v obravnavo pred državnim sodiščem, katero je izreklo: Dežela kranjska in oziroma nje zastopstvo je dolžno priznati in odréditi, da je za vsako osebo in dan, kolikor za uboge bolníke mesta ljubljanskega dotična oskrbnína ni že brezpogojno poravnana, po povprečnem računu poslednjih treh lét v bodoče za oskrbovanje veljavna taksa, določena po provizoriji gubernijalnega dekreta dné 22. julija l. 1849. šte. 11641 in po gubernijalni intimaciji dné 24. februvarija l. 1850. šte. 3086, in to veljáj vselej in se določi za daljna tri leta, v tem pa je veljavna za vsa ne še pobotana dotična plačila samó pristojbina po 30 kr. st. v., oziroma po 52 $\frac{1}{2}$ kr. a. v. za vsako osebo in dan. Zaradi tega je morala dežela mestni blagajnici z obrestmi vred povrniti troške višjih plačil za oskrbovanje bolníkov od dné 1. janüvarija l. 1866. do konca decembra l. 1871., vsega zaostanka skupaj 10.317 gld. 26 kr.²⁾

Reorganizacija deželških dobrodelnih zavódogov je prišla po nasvetu deželnega odbora (poročevalec je bil dr. Jan. Bleiweis) pred sl. deželni zbor l. 1871. in vsi predlogi (bilo jih je dvajset) potrdili so se z neznatno modifikacijo v tretji seji dné 20. septembra l. 1871.³⁾ V tem ukrepu se je tudi nahajala določba, da je ločévati, kar se tiče deželških do-

¹⁾ L. m. a.

²⁾ Landtagsprot. 1872. Rechensch. Ber. dokl. 37 pag. 433 ff.

³⁾ Landtagsprot. 1871. pag. 14.

brodélnih zavódov, vodíteljstvo zdravniških stvaríj od administrativnega oskrbníštva.

Tega ukrepa cesar ni potrdil.

Dežélnemu zboru l. 1872. predložilo se je novo poročílo dežélnega odbora zaradi ločitve vodíteljstva in oskrbníštva v dežélskih dobrodélnih zavódih s predlogom sub 2, Njega Veličanstvo cesar prósi se in prósi, da najmilostiveje potrdi ta ukrep. Toda novi ukrep dežélnega zbora o tej stvári dné 4. decembra l. 1872., po Najvišjem odloku dné 7. junija l. 1873. zopet ni dobil cesárskega potrdila, in sicer z ozirom na Najvišji odlòk dné 28. junija l. 1872. ¹⁾

Potem je predložil dežélni odbor sl. dežélnemu zboru v sesiji 1873/4 navéte:

Sl. dežélni zbor sklèni:

1. Vodíteljstvo sanitarnih, kakor tudi administrativnih stvaríj, tíčóčih se dežélskih dobrodélnih zavódov, ostáni v rokah vodíteljstvu; takšna opravila pa, katera so zgolj administrativne (ekonomske) vrste in ki jih že tako zvršuje oskrbníštvo, podpisújta v zaščíto dežélnega odbora in odgovornih pokladalcev računov tudi ta dvá, t. j. oskrbník in adjunkt.

2. Blagajnico in računске stvarí, dalje izterjavanje pristojbin za oskrbovanje in dotíčno korespondenco opravljati je na podlagi veljavnih propísov pod firmo „oskrbníštvo“, t. j. pod poróštvom in podpisom sodóbnega oskrbníka in adjunkta ali njiju pravih namestnikov, toda vodítelju se morajo na zahtevanje vsak čas pokazati dotíčni akti in knjige.

3. Osebnе stvarí uradnikov, dijurnistov in slúg imajo se rešévati pod firmo „vodíteljstvo“ in podpisávati jih mora tudi oskrbník, glava oskrbníškemu uradu.

4. Njega Veličanstvu cesarju je v Najvišje imenovanje priporočati izmed bólničinih primarijev stalen vodítelj z dosedanjo letno remuneracijo 315 gld.

5. Opravílني réd med vodíteljstvom in oskrbníštvom, oziroma dotíčne instrukcije sestávi dežélni odbor.

Ti navéti so se vsprejeli in dobili Najvišje potrdilo.

Vodítelj je bil sedaj od dné 13. majnika l. 1871. (po odpóvedí drja. Emila vit. pl. Stöckla) primarij porodilnični in prof. bábiške šole dr. Valenta, primariji so bili naméščeni za kirurški oddelek dr. Fran Fux, za medicinski in blazniški oddelek dr. Karl Bleiweis, za sífilitiški oddelek dr. J. Pestotnik. Oskrbníkom dežélskih dobrodélnih zavódov je bil

¹⁾ Landtagsprot. 1873. Rechensch. Ber. pag. 309.

imenovan začasni voditelj bólničinega oskrbníštva računski oficijal Andr. Kremžar in nadzorujočim adjunktom knjigovódni oficijal Gabrijel Urbas.

Ko se je l. 1871. odpravil dežélni najdenški závod, prepustili sta se začasno dve veliki dvoráni porodilničinega oddelka medicinskemu oddelku v porabo, tem načinom pa se je omejila porodilnica na jedno sóbo za otróčnice in na jedno sóbo za porájalke. Da bi se dobila še jedna sóba za otróčnice, napravila se je l. 1873. vmes stena in takisto ob jednem se je pomnožil bròj póstelj od petnajst na jednoindvajset. Troškov za to popravo je bilo 327 gld. 93 kr.¹⁾

Ker je že l. 1871. poskrbel sl. dežélni odbor, da se v civilni bólnici ločévajo za osepnicámi zboleli ljudje od drugih, izprožila se je l. 1874. misel, da bi na velikem bólničinem vrti postavili barake, v katerih bodi prostora za šestintrideset oséb z osepnicámi ali z drugimi kužnimi boleznimi.

To leto je umrl mnogo let z veliko gorečnostjo svoj poziv zvršujoči dušni oskrbník bólničini, kurat gosp. Josip Turk.

Zvršuje ukrep sl. dežélnega zbora dné 13. decembra l. 1873. povišala se je z dném 1. januarija l. 1874. pristójbina za oskrbovanje v civilni bólnici ljubljanski tako-le: III. razredu od 60 kr. na 70 kr., II. razredu od 1 gld. 30 kr., na 1 gld. 60 kr. in I. razredu od 2 gld. 2 gld. 50 kr. za vsako osebo na dan. Za stanovnike mesta ljubljanskega določena oskrbnína je ostala neizpremenjena tudi v bodoče.²⁾

Vprašanje o bláznici je prišlo l. 1875. zopet pred sl. dežélni zbor, ko se je bila že l. 1873. napravila blázničina podružnica v prisilni delavnici, za kar se je potróšilo 2.610 gld. 75 kr.

Sedaj, l. 1875., predložil je sl. dežélnemu zboru dr. Karl Bleiweis izvrsten sestavek, kateri priporoča v 1. točki svoji ustanovljenje relativno združene zdravílnice in oskrbovišča, (torej ne sáme zdravílnice), toda takisto, da bi se kar najbolj móči ločévati bolníki obéh vrst. Voditeljstvo priporoča ob jednem tudi nakúp Krisperjeve lastíne „zverinjáka“ na Studenci in prirédbo za najmenj stoinšestdeset oséb. C. k. dežélni zdravstveni svét je te predloge odóbril.

Dné 17. oktobra l. 1875. zvršil se je kúp z gosp. Valentinom Krisperjem, in prejšnji dan 16. oktobra se je izročil kupni predmet dežélskim dobrodélnim zavodom. Vsa kupna cena je znašala 57.370 gld., in précej plačanih je bilo 28.685 gld., dežela je obljubila plačati na račun kupnîne vsoto 5.000 gld. in

¹⁾ Landtagsprot. 1873/4. pag. 359.

²⁾ Landtagsprot. 1874. Rechensch. Ber. pag. 131.

ostanek kupnine 23.685 gld. odložil se je na osemnajst mesecev s 6 % obresti. ¹⁾ V tej sesiji se je predložil še stavbinski program, katerega pa so v prihodnji sesiji l. 1877. namestili z drugim. V tej sesiji l. 1877. potrdili so se tudi troški skupaj 100.000 gld. in se pooblastil deželni odbor, da iz stavbinskega zaklada in iz deželnega zaklada po potrebi zastavi začasno toliko javnih obligacij, kolikor se jih zahteva za gotovo posojilo največ 100.000 gld. ²⁾

V tej sesiji se je privolil takisto nákup Dedkove hiše na Poljanah za 6.800 gld., da se napravi bólnica osepničarjem. ³⁾

L. 1878. dovolil je sl. deželni zbor za nákup rastlinjaka v vrti bólničinem vsoto 960 gld. ⁴⁾

Razstave d. a. deželne blaznice na Dunaji se je udeležila deželna blaznica, da je vánjo poslala črtež Studenca, ki ga je risal inženir Priesel in razložil primarij dr. Karl Bleiweis, sedem risarskih zdelkov in šest zdelkov od lesá, vse svojeróč zgotovljeno po gojencih. Po naznanilu voditeljstva dunajskega je izvolilo Njega Veličanstvo cesar „najnatančneje ogledati razstavo blaznice kranjske in se jako pohvalno izraziti ob pošiljati kakor tudi ob vspeh in delovanji tukajšnje blaznice. ⁵⁾

L. 1879. pozval je kn. šk. ordinarijat dušnim oskrbnikom bólničinim misijonskega duhovnika iz družbe sv. Vincencija Pavlanskega, kakor so po vseh zavódih, izročeni hčerám krščanske ljubezni.

Izkaz o bolnikih l. 1879., izročen pri posvetávanji o tej stvarí, ima zabeléženih v bólničinih oddelkih tritisočpetstošestdeset trideset bolnikov, v blazničinih oddelkih dvestotriinšestdeset bolnikov, v porodilnici stodevetinšestdeset otročnic, skupno zatorej tritisočdevetstooseminšestdeset bolnikov v oskrbi, tisočtriindevetdeset osób več kakor l. 1870., tritisočštiriinosemdeset osób več od l. 1830., ko je bilo v civilni bólnici v vsem skupaj samó osemstoštiriinosemdeset betéžnikov v oskrbi. ⁶⁾

Po zimi l. 1879. do 1880. bila je bólnica tako nagnéčena, da je v medicinskem oddelku za moške, kjer je prostora za štiriinpetdeset osób, ležalo petindevetdeset bolnikov, katerih malo ne polovica je bila razpoložéna po tléh, in to so bili zgolj takšni betéžniki, katerim ni smeti odrekati vsprejetja v nobeni javni

¹⁾ Landtagsprot. 1876. dokl. 7. pag. 48.

²⁾ Landtagsprot. 1877. pag. 124 ff.

³⁾ Landtagsprot. 1877. pag. 19.

⁴⁾ Landtagsprot. 1878. Rechensch. Ber. pag. 215.

⁵⁾ Landtagsprot. 1880. dokl. 23. pag. 329.

⁶⁾ Landtagsprot. 1880. dokl. 39. pag. 568.

bólnici. Zato je vodíteljstvo deželjskih dobrodelnih zavódogov pri sl. deželnem odboru vlóžilo prošnjo, naj bi se pomislilo na razširjenje bólničinih prostorov. Deželni odbor je o tej točki stavil predloge sl. deželnemu zboru in sl. deželni zbor je na podlagi poročila finančnega odseka v seji dné 12. julija l. 1880. ukrenil mnogo stvarij v pospešitev zidanja nove bláznice, in da se takisto naredí prostor v bólničinem poslopji, kakor je tudi dovolil za prestròj stare bláznice vsoto 7.000 gld. ¹⁾

Da se bólničini prostori nekoliko razširijo, obravnavali so se predlogi deželnega odbora in poslanca drja. Vošnjaka in po nasvétu poslanca drja. Vošnjaka se je ukrenilo: 1. Deželnemu odboru se daje pooblastilo, da betéžnike z neozdravnimi kroničnimi boleznimi, ki nimajo s čim plačevati oskrbníne, izroča iz bólnice v hiralnico. 2. Ako bi se uvidelo deželnemu odboru na korist deželnemu zakladu potrebno dotične troške plačevati na račun, dovoljuje se mu v tem slučaji kredita 500 gld. za l. 1880. in 1.000 gld. za l. 1881. ²⁾ Na predloge deželnega odbora je ukrenil sl. deželni zbor: Deželnemu odboru se naroča, da vprašanje ob oskrbovánji siromákov preštudira na vse strani in v bodoči sesiji predloží načrt dotične postave. ³⁾

Sl. deželni zbor, neprestano trudéč se, ustrezati potrebam deželjskih dobrodelnih zavódogov, dovolil je v sesiji l. 1881. za nákup in popravo dotléj mestne ledenice v civilni bólnici vsoto 2.000 gld. Deželni odbor je poročal v tej sesiji, da so se primariji opozorili na dotične naredbe, po katerih je obdržavati v bólničini oskrbi osebe z neozdravnimi kroničnimi boleznimi le tedaj, kadar se bolezen akutno shujša, toda popisati jih je takoj. Da so lekárnarji voljni, deželjskim dobrodelnim zavódogom dajati medikamente s 30 % provizije, kakor tudi, da se je oskrbnína v bláznici določila za I. razred po 3 gld., za II. razred po 2 gld., za III. razred po 80 kr., v porodilnici po 1 gld. ⁴⁾

Najvažnejši dogodek za deželjske dobrodelne zavódoge pa je l. 1881. slovesno

otvorjenje deželne bláznice na Studenci,

katero se je zvršilo dné 3. januarija l. 1881. v navzočnosti deželnega glavárja drja. viteza pl. Kalteneggerja in dežel-

¹⁾ Landtagsprot. 1880. pag. 259. ff.

²⁾ Landtagsprot. 1880. pag. 182.

³⁾ Landtagsprot. 1880. pag. 105.

⁴⁾ Landtagsprot. 1881. dokl. 18. pag. 345.

nega odbora, zdravnikov zavórovih in uradnikov, stavbinskega inženirja in voditeljice séster. Ko so se obhodili vsi prostori v zavódu, pozdravil je deželni glavár dr. vitez pl. Kaltenegger navzočnike z ogovorom, slavnosti primernim, poudarjajoč bistvenejše točke o napravi tega zavóda in priporočujé novi humanitarni závod najtoplejši skrbi zdravnikom in marljivemu oskrbovánju in ljubeznivi postrežbi redóvnih séster. — Dvaíndvajset móških in šestíndvajset ženskih dušnih bolníkov se je iz máterinega zavóda na Studenec prepeljalo že dné 27. in 28. decembra l. 1880. Ko se je otvóril, bilo je v zavódu na Studenci sedemíndeset dušno bólnih oséb.¹⁾ Deželnemu inženirju gosp. Franu Witschlu in stavbinskemu voditelju gosp. Josipu Prieslu je dovolil sl. deželni zbor remuneracijo in izrekel priznanje na neutrudnem in opréznem delovanji pri grajenji bláznice.²⁾

Skupnih troškov za zidanje bláznice na Studenci (vštevši nákup zemljišča ter zidanje za ohranitev in poprave bláznice-podružnice v prisilni dalavnici) znašali so 233.691 gld. 28 kr., in te vsote se je porabilo 133.527 gld. 78 kr. za nove stavbe.

Gosp. primarij dr. Karl Bleiweis v družbi z gosp. deželnim inženirjem Witschlom je šel pred začetkom stavbe na potovanje, da preštudira inostranske bláznice, kar se je plodonosno vpotrebilo pri sestavljanji stavbinskega programa.

S to délno završitvijo blázničine stavbe je bila srečno končana óna vrsta novih stvarítev na polji deželnega dobrodélstva, ki so se po vsodbudi in pod redíteljstvom sedanjega voditelja dežélskih dobrodélnih zavórov, vladnega svetoválca prof. drja. Valente tekóm poslednjih desetletij prikazale na dan v duhu modernega znanstva in katere so tukajšnje, blaginji ubozega bolnega človeštva posvečene zavóde povzdignile na óno stopinjo humanitarnih zavórov, na kateri, primérno materijelni zmožnosti dežele, izkušajo po móči ustrezati napredku na torišči sanitarnih zavórov. Kolikor bodo pa dovoljevali pomočki, storí se še gotovo marsikáj, česar je v tej méri želeti že danes in kar se po razmérji potrebno pokaže tudi poznejši čas!

Deželna svečanost l. 1883. o spominu šeststóletnice združenja dežele Kranjske s hišo Habsburško, kakor ostane deželi sploh nepozabljena, ker je preljubljeni slavni naš vladar premilostivi naš cesar in gospod Franc Jožef I. po dežélskoočetni blagosti in dobroti izvolil

¹⁾ Landtagsprot. 1881. Rechensch. Ber. pag. 353.

²⁾ Landtagsprot. 1881. pag. 141. dokl. 49. pag. 571.

več dnij bivati sredi zvestega ljudstva svojega, tako je tudi spomin nánjo zabeležen v zgodovini civilne bólnice ljubljanske.

Dné 12. julija popóladne je namreč izvolilo Njega c. in k. apostolsko Veličanstvo osrečiti civilno bólnico z Najvišjim pohodom. Pri vhodnih vratih so pričakovali in prespoštljivo pozdravili Njega Veličanstvo deželni glavár grof Gustav Thurn-Valsassina, deželnega odbora prisednik dr. Jos. Vošnjak, bólničini vodítelj vladni svetoválec dr. Valenta, zdravniki, primariji dr. Fux, dr. Karl vitez Bleiweis in dr. Dornig, oskrbník A. Kremžar in kontrolor G. Urbas, vizitator Mungersdorf in bólničini dušni oskrbník superijor misijonarjev J. Kukovič ter glavarica séster Leopoldina Hoppe. Njega Veličanstvo je prehodilo vse bólničine sóbe, poslušajoč poročila dotičnih načelnikov o posameznih bolníkih, katere je Njega Veličanstvo premilostivo ogovarjalo, ogledalo je dvoráno za operacije, cerkev in vrt, pozvedávalo o podrobnostih režije ter je po daljši pomúdi ostavilo závod, izrazivši vsem funkcionarjem, osobito gosp. vladnemu svetoválcu prof. drju. Valenti in séster glavarici Najvišje zadovoljstvo o zavódu in uredbi njegoví.

Dasi Najvišji ógled nove bláznice na Studenci ni bil uvrščen v oficijelni program Najvišjega pohoda cesárskega na Kranjskem, vendar je Njega Veličanstvo o Najvišjem pohodu v civilni bólnici najmilostiveje obetalo, da pregleda nove stavbe na Studenci.

Njega Veličanstvo je izvolilo dné 13. julija zjutraj, ogledávši c. k. vojáštvo na vadišči Fužinskem, pohoditi závod na Studenci. Njega Veličanstvo so prespoštljivo vsprejeli pri vhodnih vratih deželni glavár grof Thurn, deželnega odbora prisednik dr. Vošnjak, vladni svetoválec vodítelj dr. Valenta, primarij dr. Karl vitez Bleiweis-Trsteniški z zdravnikom asistentom drjem. Preiničem, oskrbník Andr. Kremžar, dalje vizitator Mungersdorf na čelu usmiljenih séster in potlej so se ogledali vsi prostori. Njega Veličanstvo se je zanimalo sósebnó o razdelítvi dela med bolníki, o zgodovini zavódu, o tem, koliko ji je prostora, ob opravljenem rédu zdravniškim in o namérjanih novih stavbah. Njega Veličanstvu je bila povšeči zlasti lepa léža, obilica vodé, sénčna mesta, primérna razdelitev novih zgradeb in najnatančnejša snaga v zavóduh prostori. Njega Veličanstvo je često izrekalo Najvišje zadovoljstvo in se izrazilo o poslavljanji iz zavóda: „Zeló bi Mi bilo žal, da nisem videl lepega tega zavóda.“¹⁾

1) „Laibacher Zeitung“ 1883.

V računskem poročilu deželnega odbora za l. 1883. nahaja se beležka, da je firma Tönniesova na bólničinem vrtil postavila šator za 300 gld., ki ima prostora za štiri do šest bolnikov. ¹⁾

Dné 29. majnika l. 1883. izplačal je visokodušno volilo za Kranjsko mnogo zaslužnega izvrstnega domoljuba Antona barona Codellija, bivšega deželnega glavárja, 5.000 gld. „za bláznico, kadar bode dovršena“, brat nepozabljivega pokojnika gosp. Karl Codelli.

Projekta, da bi se bláznica razširila še za dvajset do trideset bolnikov, deželni odbor ni mogel vsprejeti z ozirom na deželno finančno razmérje.

L. 1883. bilo je v deželskih dobrodelnih zavódih oskrbovanih v vsem skupaj štiritisoočpetstoosemindvajset vséb, med njimi dvatisoočeststodevetindevetdeset moškega spóla in tisočosemstodevetindvajset ženskega spóla; koncem l. 1883. ostalo je v oskrbi v vsem skupaj štiristojednainšestdeset oséb, med temi dvestodveinpetdeset moškega spóla in dvestoindvet ženskega spóla. ²⁾

L. 1884. oskrbovanih je bilo v vsem skupaj štiritisoočštiristooseminosemdeset in l. 1885. štiritisoočtristotrinajst oséb.

L. 1886. privédlo je civilni bólnici slavni dan spomina ustanovitve svoje po prevzvišeni milosti cesarja Jožefa II.

Dežela Kranjska, lastníca in oskrbníca deželskih dobrodelnih zavódog kranjskih t. j. civilne bólnice, podružnice za kužne bolezni in nove bláznice na Studenci, čutila se je v pijetete polnem spominu o nepozabljivega vládarja povelji l. 1786., tíčóčem se naprave bólnice ljubljanske, pozvano, v spomin srečno završene prve stolétnice te cesárske ustanovitve l. 1886. prirediti slavnost, ki se je tudi dné 20. junija istega l. zvršila v prostorih tega zgodovinsko-znamenitega poslopja tiho-slovesnim, dostojno povzdigujočim načinom.

Prelepa slavnost spominska, ki se je posrečila vsestranski, pričeta je bila s slovesno sveto mašo v bólničini cerkvi, ki jo je pel bólničini kurat visokočestiti gosp. superijor o. o. lazaristov Böhm in pri kateri so bili navzočni povabljeni premilostivi gosp. knezoškof dr. Jakob Missia, gosp. deželni predsednik baron Winkler, deželni glavár grof Thurn z deželnega odbora prisédniki O. Dettelo, ces. svetoválcem Murnikom in drjem. Vošnjakom, župan P. Grasselli in deželni sanitetni

¹⁾ Landtagsprot. 1883. Rechensch. Ber. pag. 115.

²⁾ Landtagsprot. 1884. Rechensch. Ber. (Tabelle) pag. 103.

poročevalec vladni svetoválec dr. Keesbacher poleg bólničinih zdravnikov in usmiljenih séster glavaríce ter mnogih pobožnikov.

Po sveti maši je bil obhód po vseh bólničinih prostorih in pôtlej préprost obed, pri katerem je vodítelj poudarjal veliko zaslugo dežele kranjske, da se nikoli ni branila omišljati še tako drazeга orodja, če je bilo resnično potrebno v blaginjo bolníkom, in omenjal je sósebno razšírenja v bólnici, predrazega novega zavóda za blazníke v Studenci in neprestanega, tisoče in tisoče goldinarjev zahtevajočega napravljanja potrěbščin in antiseptičnih obéz.

Zatem je poprijel besedo gosp. bólničini vodítelj vladni svetoválec prof. dr. Valenta, ki je, poudarjajoč vse delovanje dežele za dobrodélne svoje zavóde, konstatoval kratko in določno, da samoupravno dežélno oskrbníštvo storí vse, kar dovoljujejo oskromni dežélni pomočki in kar bi zavóde povzdignilo ter kolikor móči vzdržavalo na óni stopinji, katero je proglasila medicínska znanost neogibno potrebno. Premišljeni in poziv svoj radovoljno in neutrudno vršéči gosp. vodítelj je naglašal, zahvaljujé se na tem, kako veliko zaslugo ima dežela kranjska, ker ni nikdar odrekala napráve tudi še tako dragocenega orodja, ki se je spoznalo brezuvétno potrebno na blaginjo bolníkom in je omenjal sósebno, koliko tisoč goldinarjev je privolila, da se je omislilo razno orodje in antiseptične obéze.

Dežélni predsednik baron Winkler je napíl bólničenemu vodítelju vladnemu svetoválcu drju. Valenti in njemu podrejenemu oskrbníškemu osébstvu. „Da so dobrodélni zavódi dežélski v takšnem povoljnem stanji, zasluga na tem gre najprej premišljenemu in neutrudnemu vodíteljstvu. Saj je sedanjega vodítelja, delujočega v tem zavódu blizu do trideset let na stopinji profesorja in primarija in petnajst let na stópinji vodítelja, za njegovo znamenito in vspešno delavnost odlikovalo Njega Veličanstvo samó, podelivši mu náslov vladnega svetoválcá. Tudi pisateljska delavnost gosp. vodítelja Valente doseza najlepše vspehe, kajti njegova nedavno izišla izvrstna „učna knjiga za bábice“, s katero je ustregel nujni potrebi v deželi naši, spoznala se je vredna, da jo je vsprejela Najvišja obiteljska knjižnica. Z ne menj hvale vredno gorečnostjo vrši drugo sanitetno osébstvo težki svoj poziv in najkrepkeje ga podpirajo oskrbníški uradniki, administrativni organi.“

Premilostivi gosp. knezoškof dr. Jakob Missia je z ozirom na to, da je hiša usmiljenja, katere stolétnica se danes praznuje, v imeni cerkve izjavil najtoplejšo zahvalo vsem ónim faktorjem,

ki so pripomogli, da je delo krščanske ljubezni tekom mnogih lét uživalo toliko ljudij, izrekel je tudi upanje, da požrtvovalnost dežele na blaginjo trpečemu človeštvu ne bode opešala.

Ko se je župan Grasselli v imeni mesta zahvalil na vabilu k tej slavnosti in izrekel željo, da bi deželski dobrodelni zavódi v oskrbi dežele tudi dalje cveteli in vspevali, za to, da bodo rasli, skrbi, žal, bolj in bolj množéča se potreba, in ko je izrekel bólničini voditelj dr. Valenta zahvalo svojo deželnemu predsedniku, sklenil je vrsto napítnic deželni sanitetni referent, vladni svetoválec dr. Keesbacher, spominjajoč se z gorkimi besedami vélicega vladarja, kateremu ima závod hvalo védeti na ustanovitvi svoji, cesarja Jožefa II., ki mu je ljudstvo dalo častni príimek „človekoljuba.“ Človekoljubivi duh vélicega cesarja je deloval in žíl v tem zavódu in da vlada v njem vse čase, na to vzdigne govornik kozárec svoj.

Konečno je podpisala vsa zbrana gospóda spominski list o slovesnem praznovanji prvega veka dobrodelnih zavódog dežélskih.

Bolníki, rekše okrévalci in strežniško osébstvo so imeli v ta spominski dan praznično gostílo!

Iz priloženega izkaza o bróji bolníkov, oskrbovanih v tej bólnici v desetih letih od l. 1876. do l. 1885. posnemljemo, da se je samó to desetletje oskrbovalo jedeninštiridesettisočpetstopenštirideset bolníkov, in za to je plačala dežela 1,378.410 gld. 94 kr. Ali ker navzlic temu, da se je razšírila bólnica, ni dovolj prostora oglašajočim se betéžnikom, torej je ukrenil slavni deželni zbor v jednajsti seji dné 15. januvarija l. 1887., da se blázničinemu zavódu na Studenci prizidati dvé dvenadstropni poslopji za sedemdeset blazníkov in se takisto izpraznena stara bláznica prepustí bólnici. Tudi je zgraditi posebno bólnico za okužence in v bólnici napraviti toplíce, ustrezajoče potrebam naših dnij.

I Z K A Z

o številu bolnikov, oskrbovanih v deželnih dobrodelnih zavódih tekom desetih let, to je: od leta 1876. do 1885., in o narastlih skupnih troških za to oskrbovanje.

Leta	B o l n i k o v					Porod- nic z otroki	Skupno štev. vseh oseb	S k u p n i t r o š k i z a				Skupaj			
	medi- cinski	kirur- ški	sifili- tiski	na koži bolni	gine- kolo- ški			blaz- nikov	bólnice		bláznice		porodilnice		
									gld.	kr.	gld.	kr.	gld.	kr.	
1876	1269	1064	336	230	45	224	289	147437	87 ¹ / ₂	27128	07 ¹ / ₂	6190	97	180756	92
1877	1462	1036	346	270	58	224	297	120711	54	28869	05 ¹ / ₂	5908	50	155049	09
1878	1408	1088	399	296	42	226	326	78897	99 ¹ / ₂	28422	26 ¹ / ₂	4434	91	112255	17
1879	1583	1133	405	379	36	264	322	84496	39	29627	96 ¹ / ₂	4348	87 ¹ / ₂	118473	23
1880	1626	1078	477	379	51	310	300	69374	13	35045	17	4630	80	109050	10
1881	1645	1064	529	405	41	265	383	65836	65 ¹ / ₂	43572	10 ¹ / ₂	4890	17 ¹ / ₂	114298	93
1882	1756	1180	621	333	56	249	387	97098	10 ¹ / ₂	41432	85	4868	09	143399	04
1883	1760	1241	442	330	51	262	442	93496	07 ¹ / ₂	45147	82	5802	11 ¹ / ₂	144446	01
1884	1763	1175	365	356	68	317	444	94504	97	46659	71	6507	85 ¹ / ₂	147672	53
1885	1678	1062	407	330	63	301	496	97623	84 ¹ / ₂	49646	40 ¹ / ₂	5759	67 ¹ / ₂	153009	92
Skupaj	15950	11121	4327	3308	511	2642	3686	949477	58	375051	42	53881	96 ¹ / ₂	1378410	94

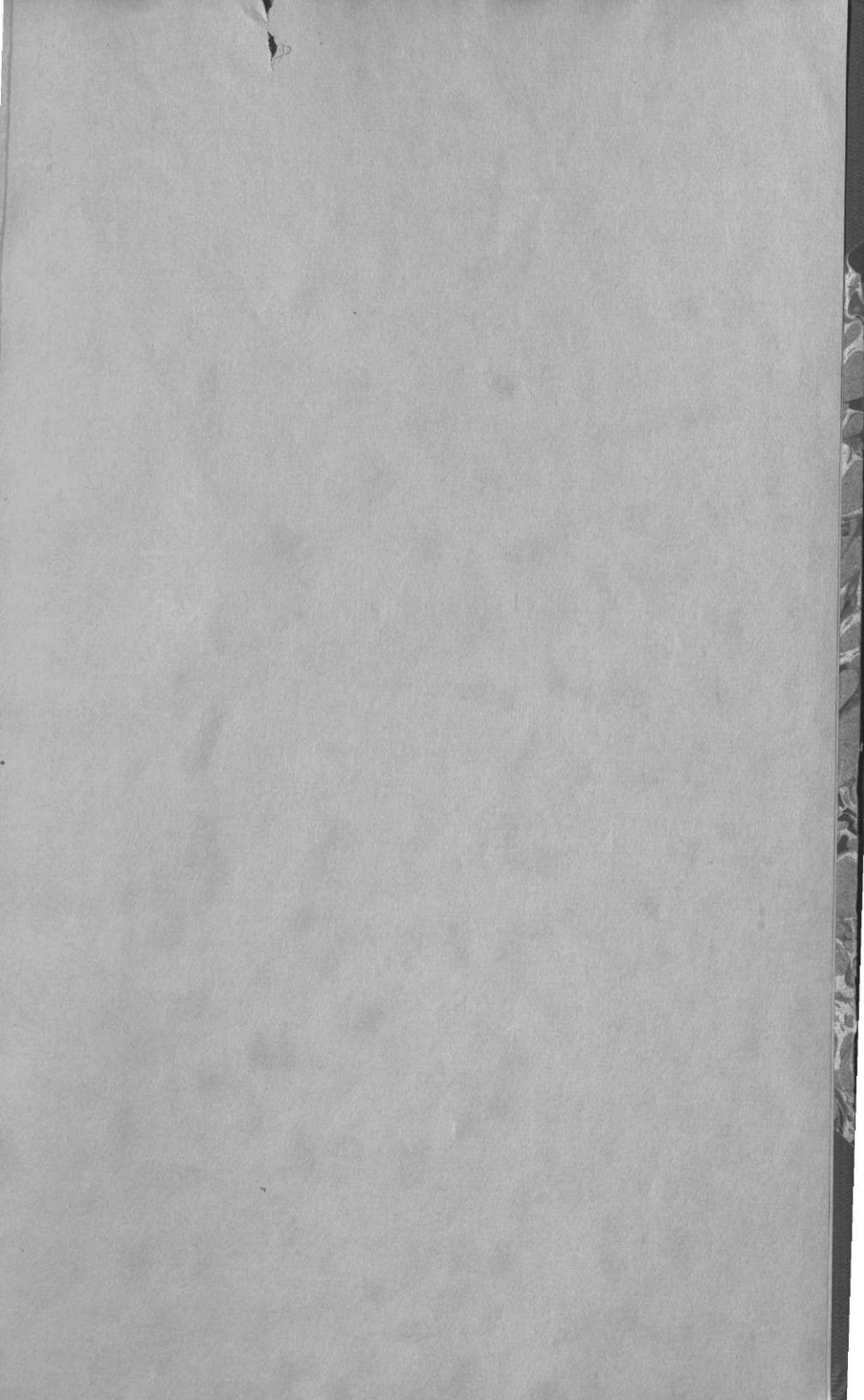
VSEBINA.

	Stran.
Uvod: Kako je bilo z bólnicami po Kranjskem, predno se je ustanovila civilna bólnica ljubljanska	7
Ljubljanska civilna bólnica:	
I. Zgodovina hiše, dokler se ni izpremenila v civilno bólnico od l. 1654. do 1786.	16
II. Cesar Jožef II. ustanóvi civilno bólnico dné 19. junija l. 1786	24
III. Usmiljeni bratje od l. 1786. do 1811.	30
IV. Bólnico ima v oskrbi mestna občina ljubljanska od l. 1812. do 1849. .	45
V. Bólnico prevzemó v last slavni deželni stanóvi kranjski l. 1849. . .	66

IN=30003123

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

COBISS.SI

00000154488